

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

KULTŪRAS UN SOCIĀLĀS ANTROPOLOĢIJAS STUDIJU PROGRAMMA

**„DATU NESĒJS KĀ CILVĒKA PAPLAŠINĀTĀJS. PĒTĪJUMS
LATVIJAS TRANSHUMĀNISTU ASOCIĀCIJĀ”**

BAKALaura DARBS

Autore: Grieta Barkāne

Stud. apl. gb12030

Darba vadītājs: Emīls Ķīlis, PhD

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs „Datu nesējs kā cilvēka paplašinātājs. Pētījums Latvijas Transhumānistu asociācijā” parāda datu nesēju lomu un rīcībspēju Latvijas Transhumānistu asociācijas biedru naratīvos un praksēs. Pētījuma mērķis ir izpētīt, vai un cik lielā mērā var runāt par datu nesējiem kā cilvēka paplašinātājiem. Darbā izmantotas aģentu-tīklu teorijas vadlīnijas, kas izvirza priekšlikumu pētīt ne-cilvēku, proti, tehnoloģiju, lietu, dzīvnieku un pārdabiskā ietekmes cilvēku dzīvēs. Šis pētījums izklāsta to, kādā veidā arī datu nesēji var tikt uzskatīti par rīcībspējīgiem aģentiem, kas veido sociālu mijiedarbību tīklus. Pētījuma rezultāti sniedz detalizētu priekšstatu, ka datu nesēji paplašina cilvēka iespējas, ieņemot nozīmīgu lomu cilvēka prakšu veidošanā.

Atslēgvārdi: *datu nesējs, rīcībspēja, kolektīvs, aģentu-tīklu teorija, ne-cilvēks*

ABSTRACT

Bachelor research paper „Data Storage Device as an Extender of the Self. A Case Study in the ‘Latvian Transhumanist Association’” explores the role and agency of data storage devices in narratives and practices of ‘Latvian Transhumanist Association’. The aim of this work is to study the role of data storage devices as extensions of the human self. This research is based on the actor-network theory which gives certain guidelines for studying interaction between human and non-human agents. This work reveals principles, based on which data storage devices may be viewed as actors endowed with agency, thus participating in the making of social networks. The main results of this work demonstrate that data storage devices play significant role in people’s lives.

Keywords: *data storage device, agency, collective, actor-network theory, non-human*

Satura rādītājs

Ievads.....	1
1. Teorija.....	3
1.1. Aģents un rīcībspēja.....	3
1.2. Sociālais un dabiskais.....	5
1.3. Mijiedarbības un mijiedarbību tīkls.....	7
1.4. Kolektīvs.....	9
1.5. Pētījuma gaita aģentu-tīklu teorijā.....	10
2. Metodoloģija.....	12
2.1. Intervijas.....	13
2.2. Fokusgrupas diskusija.....	14
2.3. Lauka dienasgrāmata.....	15
2.4. Datu apstrāde.....	16
2.5. Pētījuma ētika.....	17
3. Datu analīze.....	19
3.1. Aģenti un rīcībspējas.....	19
3.2. Mijiedarbību tīkls.....	24
Noslēgums.....	29
Izmantotās literatūras saraksts.....	31
Pielikumi.....	32

Ievads

Informācijas tehnoloģiju izmantošana maina priekšstatus par to, kā cilvēki mijiedarbojas un sazinās. Cilvēku ātrās sasniedzamības dēļ sarūk laika un attāluma robežas. (Eriksen 2001:81) Informācijas atvieglotās uzglabāšanas un apstrādes dēļ paplašinās cilvēku rīcības iespējas un prakses. Tāpēc šo mijiedarbību izpēte ļauj novērot “mūsu pašu” sabiedrības svarīgās mijiedarbību tendences.

Viens no jautājumiem, kurš tehnoloģiju attīstības kontekstā ir kļuvis neskaidrs, ir jautājums par cilvēka robežām. Tehnoloģijas uzlabo dažādas cilvēka iespējas un spējas, un tādā risot pārdomas par to, kas ir vai varētu būt cilvēks. Tāpat aizvien lielāku lomu tehnoloģijas ieņem tajā, kādas prakses notiek sabiedrībā, jo tehnoloģijas aizvien vairāk nosaka cilvēku savstarpējās komunikācijas un izpausmes formas. Šajā darbā ir iecerēts pievērsties šiem jautājumiem par cilvēka un tehnoloģiju attiecībām un tehnoloģiju lomu sociālā veidošanā. Konkrētāk fokuss tiks vērsts uz noteikta veida tehnoloģijas – datu nesēju (*data storage device*) – attiecībām ar cilvēku.

Darba mērķis ir izpētīt, vai un cik lielā mērā var runāt par datu nesējiem kā cilvēka paplašinātājiem. Ar datu nesēju ir jāsaprot jebkurš informanta nosauktais elements, kas, pēc viņa domām pilda datu nesēja lomu. Mērķi cenšos sasniegt, pievērsoties tam, kādu lomu Latvijas Transhumānisma asociācijas biedri piešķir datu nesējiem. To daru, pētot datu nesēju lomu asociācijas biedru ikdienā un apskatot, kā datu nesēji darbojas kā cilvēka iespēju paplašinātāji un tādējādi iesaistās sociālās mijiedarbībās. Teorētiskajā darba daļā balstos uz aģentu-tīklu teoriju (*actor-network theory*), jo tā īpašu uzmanību velta jautājumam par tādu ne-cilvēku kā tehnoloģijas spēju rīkoties un mijiedarboties ar cilvēkiem.

Latvijas Transhumānistu asociācijas mājaslapā transhumānisms tiek definēts kā

“racionāla filosofiska un intelektuāla kustība, kas iestājas par iespējamību un nepieciešamību fundamentāli uzlabot cilvēciskās esamības stāvokli un turpināt saprātīgas dzīvības attīstību tālāk par līdzšinējās bioloģiskās eksistences ierobežojumiem, izmantojot zinātnes un tehnoloģijas sasniegumus, kuri ļautu papildināt un tālu pārsniegt pašreizējās cilvēka fiziskās, intelektuālās un psiholoģiskās iespējas”.

Īpaši spilgti vēlme pārdomāt cilvēka ideju tehnoloģiju kontekstā parādās Pasaules transhumānistu deklarācijas (1. pielikums) 8. punktā, kur teikts, ka transhumānisti ir par tādu tehnoloģiju iekļaušanu cilvēka dzīvē,

“kas var tikt izstrādātas, lai uzlabotu atmiņu, koncentrēšanos un prāta spējas, mūža pagarināšanas metodes, reprodutīvās izvēles tehnoloģijas, krionikas procedūras, kā arī daudzas citas cilvēka modifikācijas un uzlabošanas tehnoloģijas”.

Pašā asociācijā un transhumānismā vispār definētās cilvēka attiecības ar tehnoloģijām padara transhumānistu biedrības par pateicīgu pētāmo lauku, lai izpētītu datu nesēju un cilvēku attiecības.

Lai īstenotu darba mērķi tiek veikti sekojoši uzdevumi:

- veikta literatūras analīze pētījuma teorētiskās perspektīvas izstrādei;
- veiktas nestrukturētas un daļēji strukturētas intervijas, kā arī fokusgrupas diskusija informantu naratīva un transhumānisma filosofijas izzināšanai;
- veikti līdzdalīgie novērojumi ar mērķi iepazīt Latvijas Transhumānistu asociācijā performētās prakses;
- veikta lauka dienasgrāmata ar mērķi fiksēt lauka darba gaitu un reflektēt par tajā gūtajiem iespaidiem.

Galvenie pētījuma jautājumi ir:

- Kādu nozīmi Latvijas Transhumānistu asociācijas biedri piešķir datu nesējiem?
- Kādās mijiedarbībās datu nesēji tiek iesaistīti?
- Kāda ir datu nesēju rīcībspēja, kas novērojama Latvijas Transhumānistu asociācijas biedru praksēs?

Sniedzot atbildes uz šiem jautājumiem, būs iespējams sniegt atbildi uz jautājumu, vai un cik lielā mērā var runāt par datu nesējiem kā cilvēka paplašinātājiem.

Darbs sastāv no ievada, 3 nodaļām un secinājumiem. Darba teorētiskajā daļā apskatu aģentu-tīklu teoriju, jo tā sniedz priekšrakstus, kā pētīt tieši mijiedarbes, kas norisinās starp cilvēkiem un ne-cilvēkiem (tātad arī datu nesējiem). Šajā daļā lasītājs tiek iepazīstināts ar teorētisko ietvaru un darbā tālāk lietotajiem jēdzieniem. Nodaļā par metodoloģiju ir izvērtēta pētījuma metožu izvēle, aprakstīta datu ieguves un analīzes norise, raksturots pētāmais lauks, informantu atlase un mana kā pētnieka loma datu ieguves, glabāšanas, apstrādes un prezentēšanas procesā. Datu analīzes nodaļā raksturoju galvenos naratīvu un prakšu aspektus, kas attēlo datu nesēju lomu, nozīmi, funkcijas un mijiedarbības ar cilvēkiem un citiem aģentiem. Darba noslēgumā tiek apkopts paveiktais un galvenie secinājumi par veiktā pētījuma rezultātiem.

1. Teorija

Šajā darbā pētu to, kādas nozīmes Latvijas Transhumānistu asociācijas (turpmāk tekstā LTA vai asociācija) biedri piešķir datu nesējiem. Pētījumā aprakstu un analizēju, kā datu nesēji paplašina cilvēka iespējas un ietekmē viņa ikdienas prakses, izpratni par pasauli, cilvēka ķermeni un cilvēka ķermeņa darbības potenciālu. To daru, pētot datu nesēju lomu LTA biedru ikdienā un apskatot, kā tie kalpo par būtisku cilvēka iespēju paplašinātāju un tādējādi piedalās sociālās mijiedarbībās. Līdz ar to tiek pētīta noteikta veida mijiedarbība starp cilvēkiem (LTA biedriem) un ne-cilvēkiem (datu nesējiem un tehnoloģijām plašāk). Šāda pētījuma veikšanai piemērota ir aģentu-tīklu teorija (turpmāk tekstā ATT), jo tā sniedz priekšrakstus, kā pētīt tieši šāda veida mijiedarbības, kas notiek starp dažādiem cilvēkiem un arī tehnoloģijām/ne-cilvēkiem. ATT piedāvā vērtīgus instrumentus un sniedz vadlīnijas lietu un tehnoloģiju analīzei antropoloģijā, jo ar tās palīdzību ir iespējams aplūkot tehnoloģiju, lietu un citu ne-cilvēcisku vienību ietekmi uz cilvēka praksēm.

Saskaņā ar ATT sociālas saites un ar tām saistītās mijiedarbības starp elementiem, kas veido sociālo, ir plašākas par tikai tiešām attiecībām tikai starp cilvēkiem. Proti, cilvēku attiecības, sabiedrību, kultūru un teju jebkādu par atskaites punktu ņemtu grupu spēj veidot un ietekmēt arī ne-cilvēku pasaule, tajā skaitā lietas, tehnoloģijas, dzīvnieki, daba, mistiskas parādības u. tml. ATT ietvaros arī lietām un dzīvniekiem tiek piedēvēta rīcībspēja tā, ka gan šie ne-cilvēciskie elementi, gan arī cilvēki, savā starpā mijiedarbojoties, rada izmaiņas. Lai saprastu, kas ar to tiek domāts, ir nepieciešams raksturot galvenos teorijā izmantotos jēdzienus (aģents, rīcībspēja, socialitāte, mijiedarbību tīkls, kolektīvs), jo tie teorijas ietvaros iegūst nozīmi, kura ne vienmēr saskan ierastāku šo jēdzienu lietojumu.

1.1. Aģents un rīcībspēja

Latviešu valodā ir iespējams izdarīt vienkāršu nošķirumu starp “darbību” un “rīcību”, lai ar to izdalītu divus dažāda veida notikumus, kur rīcība vienmēr nepieciešami vienmēr ir darbība, bet darbība ne obligāti ir rīcība. Citiem vārdiem sakot, “darbības” jēdzienu var skatīt kā plašāku, un “rīcības” jēdzienu - kā tādu, kas atbilst darbības īpašam, apzinātam gadījumam. “Darbība” ir plašam elementu klāstam piemērojams jēdziens, kas ietver gan apzināto, ar nolūku veikto “rīcību”, gan tādu izmaiņas veikšanu, kas veikta “automātiski”. Šādā skatījumā rīkoties var tikai tas, kam var būt kāds nodoms - proti, cilvēks, bet darboties var arī, teiksim, automobilis vai dators, kaut arī neviens no tiem nevar rīkoties. Šis iedalījums izšķir stingru iedalījumu

būtnēs, kurām ir rīcībspēja, jeb cilvēkos, un būtnēs, kurām ir tikai darbotiespēja, jeb ne-cilvēkos.

ATT pētniecībā piedāvā atteikties no šī populārā nošķiruma, jo tas nes sev līdzī daudus iepriekšpieņēmumus (par kuriem vairāk tiks runāts 1.2. apakšnodaļā), kuri traucē pētīt ne-cilvēku lomu cilvēku mijiedarbībās. Proti, šāds pieņēmums ir saistīts ar ideju, ka arī sociālajā pasaulē nozīmīgu iespaidu var atstāt tikai cilvēks, jo tikai viņam piemīt rīcībspēja. Taču, atsakoties no šāda pieņēmuma, ir redzams, ka rīcībspēju noteiktā ziņā ir iespējams attiecināt arī uz ne-cilvēkiem. Ar rīcībspēju šeit domāts tas, ko angļiski apzīmē ar *agency*, ar to teorijas ietvaros saprot spēju ar savu klātbūtni vai darbību ietekmēt saskarē iesaistīto cilvēku vai ne-cilvēku. (Latour 2005:52)

Ja skatījums, kas uztur spēkā stingru rīcības un darbības nošķirumu, paredz arī stingri nospraustas robežas tam, kāda veida būtne potenciāli var būt sociāls aģents, tad, nojaucot šo nošķirumu, šīs robežas izzūd, tā paplašinot arī aģenta jēdzienu. ATT ietvaros aģents ir jebkura vienība, kura izdara darbību jeb veic kādu izmaiņu lietu stāvoklī. Citiem vārdiem sakot, tas ir kāds elements, kurš izmanto savu rīcībspēju, veicot izmaiņu cita elementa stāvoklī. Aģents ir elements, kurš ietekmē citu elementu, veicot noteiktu rīcību. Aģents var darīt rīcību iespējamu, to veicināt, ierobežot, apturēt vai liegt. (Latour 2005:71-72; 194-195)

Bruno Latūrs (Bruno Latour) rīcībspēju raksturo divos aspektos. Pirmkārt, “rīcībspēja” ir apzīmējums darbības veikšanai, ar darbības veikšanu saprotot kādas izmaiņas izraisīšanu citas vai citu vienību stāvoklī. Proti, kāda izmaiņas ir nepieciešams nosacījums tam, lai mēs vispār varētu runāt par rīcībspēju. Par rīcībspēju nevar tikt uzskatīta nenotikusi izmaiņa - rīcībspēja pastāv tikai tad, ja aģents reāli veic kādas izmaiņas. (Latour 2005:52-53)

Otrkārt, rīcībspēja nav kaut kas tāds, kas pastāvētu pats par sevi. Tā paredz rīcības izdarītāju - jau minēto aģentu, kuram piemīt noteikta forma vai apveids, bez kura rīcībspēja no šī rīcības izdarītāja puses nebūtu iespējama. Tas nenozīmē, ka šī forma vienmēr ir fiziska, jo rīcībspēja var pastāvēt arī, piemēram, idejās, ideoloģijās vai uzskatos, kas var izraisīt noteiktas rīcības. Latūrs pieļauj arī anonīmu aģentu, proti, gadījumus, kad nav zināms, kas ir veiktās rīcības izraisītājs. Viņš skaidro, ka “aģentam piešķirtā anonimitāte dod viņam formu tādā pašā mērā kā tad, kad aģents ir apveltīts ar vārdu, [...], balsi vai seju. (Latour 2005:53)” Anonimitāte nemaina faktu, ka joprojām pastāv kāds - kaut mums nezināms - rīcības izdarītājs. Arī šāds anonīms aģents un tā rīcībspēja ir analīzei derīgi. (Latour 2005:79; 130; 138; 246)

1.2. Sociālais un dabiskais

Līdzīgi tam, kā ATT tiek nojaukta rīcības un darbības dihotomija, lai varētu bez iepriekšējiem teorētiskiem pieņēmumiem izdarīt pētījumu, arī lai saprastu sociālo, ir nepieciešams nojaukt dihotomiju, kura varētu radīt priekšlaicīgus, sasteigtus spriedumus par pētāmā objekta stāvokli. Tā ir dabas un kultūras dihotomija, kuras izšķīrums ir Rietumu pasaulē spēcīgi iesakņots (kaut arī akadēmiskajā vidē nereti apstrīdēts), kur vienā sfērā pastāv daba, bet otrā - no pirmās norobežotā - kultūra un sabiedrība.

Kā norāda Donna Haraveja (*Donna Haraway*), kiborgi (jeb hibrīdi, kā tos dēvē Latūrs) šādā striktā nošķīrumā neiederas; tās ir parādības, kas nav pilnībā piederīgas nevienai no iedalījuma pusēm, bet pastāv it kā pa vidu vai ārpus tām. Haraveja un Latūrs ir vienisprātis par to, ka šis stingrais iedalījums nerada pilnvērtīgu izpratni par cilvēku un ne-cilvēku mijiedarbību. (Eriksen 2001:56, Haraway 2000:292; 295; 302; 316, Latour 1993:74-75, Latour 2005:248)

Balstoties šajā pasaules dalījumā, varētu izrietēt priekšlaicīgi secinājumi vai skaidrojumi par lietu iedabu. Proti, pētnieks kā konkrētas uzskatu sistēmas pārstāvis varētu par iegūto datu skaidrojumu neapzināti izmantot šajā dihotomijā balstītus pieņēmumus par lietu kārtību un cēloņiem. Piemēram, tas var parādīties attieksmē, ka noteiktas norises notiek tā, kā tās notiek, jo tas ir dabiski, bet sociālajā vai kulturālajā sfērā lietas notiek tā, jo galveno lomu spēlē "sociālais faktors". Tādā veidā jēdziens "sociāls" mēdz tikt izmantots, lai skaidrotu visu par cilvēku dzīvesveidu - idejām, praksēm, to mērķiem, motivācijām, iemesliem. Savukārt jēdziens "dabisks" tiek lietots, lai skaidrotu "dabā notiekošo" kā kaut ko tādu, kas noris vai pastāv ārpus sabiedrības, ir universāli vai pastāvīgi un patstāvīgi *tāds*. Taču šī robeža starp dabu un cilvēku, dabu un sabiedrību tiek strauji un uzskatāmi noārdīta, kad piedzīvojam cilvēka veiktu mākslīgo apaugļošanu, kurā radītais dīgļis veiksmīgi attīstās, vai transplantētu cūkas sirds vārstuli cilvēka sirdī, kur tas veiksmīgi funkcionē, un tamlīdzīgi. Fakts, ka šādos gadījumos ierastā dabas un kultūras dihotomija nestrādā, parāda, ka tās iepriekšēja pieņemšana var tikai ierobežot pētījumu, traucējot izskaidrot to, kas pieņemtajā ietvarā neietilpst. (Latour 1993:49-50)

Tuvāk apskatot ierasto jēdziena "sociāls" lietojumu, Latūrs kā problemātisku saredz bieži sastopamo pieņēmumu, ka cilvēku prakses ir sociālu faktoru sekas. (Latour 2005:4) Proti, tiek pieņemta noteikta lietu kārtība - *status quo*, kas paredz, ka pastāv kāds "sociālais faktors" vai "sociālais konteksts", kura vadīta vai kura ietvaros sabiedrībā notiek kādas konkrētas prakses. Šāda faktora pastāvēšana bieži tiek izmantota kā rīcības cēloņa skaidrojums, ko izmanto, lai pamatotu rīcību iemeslus vai motivācijas. Pēc Latūra domām, šādā spriedumu secībā ir rodama noteikta tautoloģija, kur "sociālais" ir neizsīkstoša, incerces vadīta kustība un skaidrojums, kuru neveido nekas, bet pats nosaka un skaidro visu. ATT aspektā rodas arī cēloņsakarības problēma, jo izpētāmo reāli notiekošo mijiedarbību un to veicēju vietā tiek nosaukti tādi aģenti, kas

pētāmo parādību neietekmē (Latour 2005:59). ATT ir svarīgi atteikties no šādiem skaidrojumiem, kas priekšlaicīgi pieņem šādu “sociālo faktoru” ietekmi, un tā vietā pētījumu balstīt informantu sniegtos empīriskos datus. (Latour 2005:1; 65-70)

Latūrs skaidro, ka nepastāv droša “sociālā kārtība”, specifiska “sociālā dimensija” vai noteikts “sociālais konteksts”. Cilvēki un ne-cilvēki nav vispārēji pakļauti (pirms datu ieguves un analīzes pieņemtam) sociālam kontekstam, jo šāds pieņēmums vispirms ir jāpārbauda pētāmajā laukā. Proti, informantu rīcībā ir apraksti tam, kas ietekmē viņu rīcību, un pētniekam vajadzētu izvērst tieši informanta redzējumu. (Latour 2005:11-12) Aizvietojojot informantu naratīvu ar pētnieka paša pieņēmumiem, pētnieks izstrādā nevis pētāmo lauku, bet gan paša redzējumu reprezentējošu pētījumu. Risinājums, ko piedāvā ATT, ir skatīt sociālo nevis kā inerces vadītu un priekšlaicīgi pieņemtu cēloni, bet kā mijiedarbību starp dažādiem aģentiem – cilvēkiem un ne-cilvēkiem – raksturojošu īpašību. Tādā veidā “socialitāte” tiek piedēvēta cilvēku un ne-cilvēku sadarbībām. Izmaiņas un ietekmes pētāmajā laukā ir tas, kas nokļūst pētījuma fokusā. (Latour 2005:1-2; 107; 136; 149-151)

Tāpat kā parādības nebūtu korekti priekšlaicīgi skaidrot ar vispārēji pastāvošiem sociāliem faktoriem, tās nevar arī pieņemt par dabiskām. Lai ATT spētu pilnvērtīgi “apvienot” mijiedarbojošos aģentus, ir nepieciešams neaizstāt pētāmā lauka skaidrošanu ar to, ka kādām konkrētām lietām piemīt “dabiskums” – ka tās notiek tāpēc, ka tās ir dabiskas. Šāds skaidrojums, tādā pašā mērā kā “sociāls faktors”, ir atturīgs un nesniedz lasītājam priekšstatu par to, kas tieši ietekmē šo lietu un tās darbību. (Un ATT, kā skaidroju iepriekš, vēlas izvirzīt pētniecības fokusā tieši aģentus un to mijiedarbības.) Kad šī mākslīgā robeža starp dabu un sabiedrību tiek nojaukta, ir daudz vieglāk pētījumā ņemt vērā ne-cilvēkus, jo tie netiek atstāti malā kā fons cilvēku mijiedarbībām, bet kļūst iespējams arī tos skatīt kā līdzdalīgus mijiedarbībās. Lietas var ne tikai būt fonā cilvēka darbībai, bet arī aktīvi to veidot - pilnvarot, darīt iespējamu, ietekmēt, ierobežot un liegt. (Latour 2005:71-72) Tā ATT spēj izsekot, savākt, izpētīt plašākus aģentu kolektīvus, kuru starpā notiek sadarbības. (Latour:109-111; 118; 259) Tas nenozīmē, ka šīs teorijas skatījumā spēja rīkoties “pāriet” no cilvēka uz priekšmetu - gluži vienkārši ir svarīgi izpētīt, kas *vēl* piedalās mijiedarbībā. Pētījuma centrā tāpēc nonāk tie aģenti - gan cilvēki, gan ne-cilvēki, kas “liek” citiem darboties, veidojot mijiedarbību tīklus.

Kritizējot apskatītos problemātisko pieņēmumus, Latūrs atceļ robežu starp sabiedrību un dabu, dodot vietu vienotam kolektīvam, kas ir jebkādā virzienā un starp jebkādiem aģentiem notiekošo mijiedarbību veidots tīkls. Izvairīšanās no reizumis sasteigti izvēlētajām kategorijām ļauj pētīt sociālās mijiedarbības tādas, kādas tās ir, starp tiem aģentiem, kuri tajās tiešām ir iesaistīti. ATT, ļaujot saplūst robežām starp dabas un kultūras dihotomiju, dara pētniecībai iespējamu mijiedarbību starp visiem pasaules pārstāvjiem - gan cilvēkiem, gan ne-cilvēkiem.

Pētniecība bez šādu robežu saglabāšanas ļauj sapulcēt priekšplānā tās vienības, kas rada izmaiņas pasaules funkcionēšanā.

Kolīdz pētāmais objekts netiek skatīta kā priekšnosacītu faktoru sekas (piemēram, sociālas struktūras vai dabiskas lietu kārtības), izpētāms kļūst teju katrs aģents, kam ir nozīme pasaules - tādas, kādu “mēs” to zinām, - veidošanā. Kultūra, sabiedrība vai dabiskā kārtība nepastāv šķirti no aģentiem, kas to uztver, veido, izmaina. Tās nedarbojas kā inerces vadīts spēks, cēlonis, apstākļi utt. - tās ir aģentu modificētas, definētas, izmantotas. Kā norāda Latūrs, kad savstarpēji saistītie un viens otru ietekmējošie aģenti ir identificēti un savienoti mijiedarbību tīklos, tad jēdziena “sociāls” lietošana nav uzskatāma par problemātisku, lai raksturotu šos tīklus. (Latour 2005:1) Šo jēdzienu var lietot, kad “apvienošanās” mijiedarbībās ir notikusi un izpētīta, un netiek izdarīti priekšlaicīgi spriedumi par darbību veidu un cēloni, bet gan tiek aprakstīta mijiedarbības spēja savienot aģentus un tādā veidā veidot un paplašināt ietekmju tīklus.

1.3. Mijiedarbības un mijiedarbību tīkls

Nodaļas sākumā tika minēts, ka sociālo veido mijiedarbības starp elementiem jeb aģentiem, kas ietver gan cilvēkus, gan ne-cilvēkus. Tika noskaidrots, kas tad raksturo šos aģentus un to rīcībspēju, kā arī tika paskaidrots, ka ar sociālo ATT saprotams kas tāds, kas nozīmīgi atšķiras no šī jēdziena ierastās izpratnes. Joprojām nepaskaidrots ir palicis mijiedarbības jēdziens, kas ir šīs apakšnodaļas centrā.

Mijiedarbība ir tas, kas norisinās starp aģentiem, tādā veidā šos aģentus jeb pasaules vai noteiktas grupas elementus apvienojot. Mijiedarbības jēdziens apzīmē izmaiņas, tas norāda uz aģentu izdarītajām rīcībām, kuras savukārt ietekmē citus elementus un to rīcībspēju. Mijiedarbības ir nevienmērīgas, neviendabīgas, pastāvošas dažādos laikos un vietās. Tās veido dažādas ietekmes vairākos virzienos. Tās kļūst skaidras, kad šīm mijiedarbībām un tajās iesaistītajiem dalībniekiem tiek “sekots”. Mijiedarbības tiek izprastas, kad aģenti, kas tajās piedalās, sniedz savus skaidrojumus, nozīmes, aprakstus tām.

Viens no veidiem, kā pārfrāzējot var raksturot aģentu-tīklu teorijas mērķi, ir šāds: izsekot tīklus, ko veido dažādās mijiedarbības, proti, kādi sociālie tīkli tiek veidoti, cilvēkiem un ne-cilvēkiem mijiedarbojoties. Ar tīklu ir jāsaprot idejiska darbību un izmaiņu virkne, kur katrs iesaistītais aģents rada izmaiņu citā aģentā. Mijiedarbību tīkls neapzīmē kādu taustāmu vai redzamu saišu kopumu starp aģentiem. Tīkla apzīmējums drīzāk ļauj pētniekam sekot mijiedarbību “virzībai”, norādīt uz tiem elementiem, kas ir ietekmējuši citus, un norādīt, ka ir notikušas pārmaiņas lietu stāvoklī. (Latour 2005:128-129; 131-132)

Aģentu mijiedarbību tīkliem raksturīgs, ka tie var veidot jaunus vai savienot un papildināt citus aģentus. Sociālo mijiedarbību pētīšanā ir svarīgi aģenti, kuri papildina citus aģentus, sadarbojas ar tiem, ietekmē tos. Noteikti elementi, kas sākotnēji ir tikai citu elementu paplašinājumi vai papildinājumi, var kļūt par šī elementa daļu. Paplašinājumu daudzums papildina iesaistītā aģenta rīcībspēju, darot viņu spējīgāku funkcionēt. Jo vairāk paplašinājumu ir aģentam, jo artikulētāks un spējīgāks tas kļūst. Paplašinājumi veido aģentu funkcionālāku, jo tas šādi tiek apvienots ar citiem aģentiem, kuri ietekmē šī aģenta rīcībspēju un tādējādi padara attiecīgo aģentu tīklu spējīgāku rīkoties. (Latour 2005:216-217; 238)

Līdzīgi tam, kā programmas, kas lietojamas datoru funkciju pavairošanai, arī cilvēki var mijiedarboties ar citiem aģentiem, lai paplašinātu savu rīcībspējas klāstu. Latūrs skaidro, ka arī cilvēka *es*, ir personalizējošu paplašinājumu veidots. (Latour 2005:209-210; 212) Norādot uz cilvēka daudzajiem īpašumiem, kas artikulē un formē cilvēku, Latūrs skaidro: “Šis dators uz mana galda, šis ekrāns, šī klaviatūra ir priekšmeti, kas veidoti no vairākām kārtām - tieši tāpat kā tu - tavs ķermenis, tava valoda, tavi uztraukumi. (Latour 2005:144)”

Daži paplašinātāji vai papildinātāji ir visai skaidri atšķirami, piemēram, personu apliecinoši dokumenti norāda uz to, kas cilvēks ir, tie palīdz padarīt cilvēku par kādu konkrētu personu ar vārdu, uzvārdu, seju, piederību valstij. Citi aģenti var nebūt tik skaidri pamanāmi, taču joprojām var veidot cilvēku, piemēram, izlasītās grāmatas, iespaidi un izpratnes, žurnāli, pamācības u.c. (Latour 2005:208-209) Kad cilvēks ir mijiedarbībā, viņš var likt darboties arī tiem aģentiem, kuri ir kļuvuši par daļu no viņa. Šie paplašinātāji vai papildinājumi, kurus nes citi aģenti, apvelta kādu aģentu ar personību, īpašībām, dažādos veidos tam palīdz funkcionēt. Un līdz ar to tad, kad cilvēks ar savu personību ir mijiedarbē ar citu aģentu, piemēram, citu cilvēku, darbībā piedalās vairāk nekā divi aģenti.

Latūrs piedāvā lietot apzīmējumu “spraudnis” (*plug-in*), lai apzīmētu tos aģentus, kas paplašina cilvēku, padara to par kādai videi pielāgotu indivīdu. Līdzīgi kā datorā ir nepieciešams periodiski atjaunot spraudņa jaunāko versiju, lai darbotos video pārraides funkcija, arī cilvēkam ir nepieciešami spraudņi, lai viņš spētu piedalīties kādās mijiedarbībās un spētu būt daļa no tām. Cilvēks kā aģents ir pilnīgs tikai ar zināšanu un prasmju papildinātājiem. (Latour 2005:207)

Rīcībspējai tiekot pārraidītai cauri laikam, vietai un aģentu daudzumam, izveidotā tīkla punkti (aģenti) pastāv dažādos laikos, telpās un ietver vēl citas izmaiņas (Latour 2005:166, 192-193). Pirmkārt, kaut arī kādā mijiedarbībā esošie aģenti atrodas vienuviet, tos ir veidojoši un ietekmējuši citi aģenti, materiāli un vietas, kuru ietekmes ir pārraidītas no citurienes un no citiem.

Otrkārt, mijiedarbības nenotiek sinhroni. Proti, mijiedarbībā piedalošies aģenti nedarbojas vienā laikā, un mijiedarbības var nebūt tūlītējas. Aģents, ar ko cilvēks mijiedarbojas šodien, var būt cita aģenta veidots gan pirms sekundes, gan pirms gadu desmitiem. Tā, piemēram, “galds varētu būt veidots no koka, kas tika iesēts pagājušā gadsimta piecdesmitajos gados, bet nocirsts - pirms diviem gadiem; skolotājas kleitas audums tika uzausts pirms pieciem gadiem, bet neironu izlāde viņas galvā var būt milisekundi veca, un tā smadzeņu daļa, kas atbildīga par viņas runu, ir pastāvējusi simttūkstoš gadu [...]. (Latour 2005:200)”

Treškārt, mijiedarbības nav viegli pārraugāmas. Tikai nedaudzi no aģentiem, kuri piedalās mijiedarbībās kādā konkrētā laikā un telpā ir skaidri novērojami. Latūrs, raksturojot aģentu mijiedarbības, lieto apzīmējumu “konspektīvs” jeb “kodolīgs”, lai izceltu to, ka aģentu mijiedarbībām nepiemīt skaidra, izteikta struktūra, kura tās darītu viegli uzskatāmas un uzskaitāmas.

Ceturtkārt, mijiedarbības nav viendabīgas jeb homogēnas. Aģents, ko pieņemam par atskaites punktu kādas mijiedarbības pētīšanā, līdz darbības mērķa īstenošanai var mijiedarbībās iesaistīt vairākus citus aģentus. Tas nozīmē, ka kādas aizsāktas darbības izpildei ir nepieciešamas vairākas izmaiņas starp dažādiem citiem aģentiem.

Visbeidzot, mijiedarbībās saistītie aģenti nav vienlīdz izteiksmīgi – daži “uzstājas” redzamāk, bet citi atrodas fonā. (Latour 2005:200-202, Eriksen 2001:78) Piemēram, ja pilsētā pēkšņi pazūd elektrība, kas darbojas gluži nemanāmi un nodrošina citu aģentu – teiksim, interneta rūtera un datora – darbību, tad elektrības ģeneratori pēkšņi ir kļuvuši par izteiksmīgiem aģentiem citu aģentu darbību ietekmē.

1.4. Kolektīvs

Kustības pārraide no viena aģenta pie otra veido izsekojamus tīklus. Šo mijiedarbību tīklu ietvarā aģenti kļūst “sociāli savienoti”. Proti, aģentu savstarpējā izmaiņu veikšana padara tos par aktīviem kāda stāvokļa ietekmētājiem. Šīs ietekmju pārraides ir tas, kas dara aģentu saistību (socialitāti) novērojamu. (Latour 2005:108)

Cilvēku un ne-cilvēku performētās darbības savijas kopā, izveidojot kolektīvu darbību kopu. Ne-cilvēku rīcības nenotiek citādi vai citā sfērā kā cilvēku rīcības. Kā jau norādīts, Latūrs uzskata, ka stingrs dalījums ne-cilvēku un cilvēku darbībās ir lieks, jo tas neļauj kopā skatīt aģentus, kas savā starpā mijiedarbojas. Neskatot pasauli caur iepriekšējiem pieņēmumiem par dabas un sabiedrības nošķirtību, kļūst novērojams, ka “dabas” un “sabiedrības” pārstāvji mijiedarbojas. Šajā mijiedarbībā veidojas kolektīva kopība, kur abas sfēras netiek nošķirtas.

Latūra apsvērumi, lai lietotu apzīmējumu “kolektīvs” apzīmējuma “sabiedrība” vietā, ir tāds, ka sabiedrība ierasti apzīmē cilvēku grupu. Taču kolektīvā darbība, par ko runā Latūrs,

ir mijiedarbību kopums, kur ir iesaistīti arī ne-cilvēki. ATT pētījumā apkopotas un izpētītas tiek mijiedarbības dažādu vienību, nevis tikai cilvēku starpā. (Latour 2005:74-75)

1.5. Pētījuma gaita aģentu-tīklu teorijā

ATT sniedz noteiktas vadlīnijas par to, kā labāk šīs teorijas ietvaros veicams pētījums. Piedāvātās norādes apskatīšu šajā apakšnodaļā. ATT teorija dara iespējamu pētīt savstarpēju mijiedarbību kopumu, kas noris starp cilvēcisko un ne-cilvēcisko. Tā piedāvā skaidras vadlīnijas tam, kā analizēt izmaiņas, atrast to ierosinātājus un savienot mijiedarbībās sadarbojošos aģentus. Tā pēta: kādas mijiedarbības un darbības ir nepieciešamas, lai izpildītu noteiktus mērķus; kas piedalās prakšu īstenošanā; kādas izmaiņas cilvēku kultūrā un uzskatos ievieš tehnoloģijas; nozīmes, kas tiek piešķirtas datu nesējiem; kā mijiedarbības, kas norisinās starp dažādiem aģentiem, norāda uz to, kas ir sociāls.

Šo mērķu sasniegšanai ATT piedāvā empīrisku pieeju sociālo zinātņu pētījumu veikšanai. Šajā pieejā svarīgi ir veikt lauka darbu, kas sastāv gan no attiecīgajā laukā notiekošo prakšu novērošanas, gan šo prakšu veicēju motivāciju un skaidrojumu izziņāšanas. ATT paredz, ka uz pētāmo lauku nepieciešams raudzīties bez iepriekšējiem pieņēmumiem par pētāmā objekta motivācijām. Tā vietā par atbilstošāko un vērtīgāko motivāciju izpētes avotu uzskatāms pats darbības veicējs. Darbības veicējs savas darbības motivāciju var atklāt vārdiski – pats to raksturojot, gan arī šī motivācija var izpausties mijiedarbībās. (Latour 2005:57; 142; 237) Tas ļauj arī ne-cilvēkiem piedalīties kāda pasaules redzējuma aktīvā veidošanā. Rīcībspējīgo ne-cilvēku gadījumā pētniekam, iespējams, vairāk nekā cilvēku-aģentu izpētē, nāksies vairāk sekot mijiedarbēm, kurās šīs darbības veicējs ir iesaistīts, no tām “nolasot” šīs motivācijas. Citiem vārdiem sakot, ATT paredz, ka pētniekam ir jādodas pētāmajā laukā, jānovēro, kādas prakses tajā tiek izdarītas, un jāpēta, kādas motivācijas atklājas šajās praksēs. ATT rezultāts ir pētāmā objekta prakšu un to motivāciju apraksts.

Saistībā ar aprakstiem un skaidrojumiem, kas pētījumā tiek sniegti par noteiktām rīcībām pētāmajā laukā, ir izdalāmi divi aspekti. No vienas puses, informants pats veido un pauž skaidrojumus tam, kas viņu ietekmē un liek viņam rīkoties. Pētniekam ir nozīmīgi, kādus rīcības izraisītājus jeb aģentus informants savos skaidrojumos izprot kā rīcību ietekmējošus un kā šīs ietekmes tiek izjustas. Taču, no otras puses, arī pats pētnieks drīkst veidot savus skaidrojumus par informantu praksēm pētāmajā laukā, ja pētnieka interpretācijas ir informanta valodai atbilstošas. Par informanta valodu ir dēvējams gan viņa burtiski teiktais, gan arī viņa runa plašākā nozīmē, proti, arī tas, kā viņš runā “caur” mijiedarbēm, kurās ir iesaistīts un izpaužas. Lai pētnieks būtu spējīgs sniegt šādu adekvātu skaidrojumu, viņam ir nepieciešams vispirms iepazīt lauku, izvairoties no iepriekšpieņemtiem skaidrojumiem. Ja pētnieks tā vietā

veiktu galējas interpretācijas un neņemtu vērā informanta skaidrojumus, tad informants neradītu izmaiņas pētnieka darbā, tāpēc nemaz nebūtu bijis daļa no izpētītā. (Latour 2005:1-2; 107;136;149-151) ATT ietvaros ir jāseko izmaiņām un kustībām mijiedarbību tīklos un jāveido apraksti tam, kas ietekmē aģenta darbību. Pētnieka sākotnējie pieņēmumi par pētījuma objektiem nav tik vērtīgi kā objektu pašu kustība un tās skaidrojumi.

2. Metodoloģija

Šajā nodaļā ir izvērtēta pētījuma metožu izvēle, aprakstīta datu ieguves un analīzes norise, raksturots pētāmais lauks, informantu atlase un mana kā pētnieka loma datu ieguves, apstrādes un prezentēšanas procesā, kā arī reflektēts par ētiskajiem apsvērumiem, veicot šo pētījumu. Lai pamatotu pētījumā izmantotās metodes, skaidroju to atbilstību pētījuma teorētiskajai perspektīvai un pētījuma fokusam.

Aprobežojoties ar intervijām, pētniekam nākas paļauties uz to, ka uzdotie jautājumi un sniegtās atbildes skars visus veiksmīgam pētījumam nepieciešamos aspektus; novērojot pētāmās grupas prakses vai piedaloties tajās, pētnieks riskē neuzzināt prakšu padziļinātus skaidrojumus, ko spēj piedāvāt informants. Tāpēc izvēlējos kombinēt dažādas pētījuma metodes, lai gūtu daudzveidīgāku priekšstatu par datu nesēju izmantošanu un to lomu LTA biedru skatījumā. Veicu līdzdalīgos novērojumus, lai pieredzētu asociācijas biedru prakses un naratīvus, tiem notiekot viņu ierastajā vidē. Lai padziļinātāk izprastu informantu prakšu skaidrojumus, veicu nestrukturētu un daļēji strukturētu intervijas, kā arī fokusgrupas diskusiju. Lai reģistrētu novērojumu, interviju un diskusijas laikā notiekošās prakses un daļēji arī pārrunātos tematus, rakstīju lauka dienasgrāmatu.

Mans pētījuma lauks ir skaitliski neliels – Latvijas Transhumānistu asociācijā lauka darba sākumā 2015. gada februārī bija 19 biedru, un viņu skaits līdz pētījuma beigām 2016. gada maijā ir audzis līdz 25 biedriem. Asociācijas darbība ir daļēji privāta – cilvēkiem, kas nav tās biedri, ir pieejami vienīgi tās publiskā telpā rīkoti pasākumi. Šāds pētāmās grupas prakšu dalījums privātās un publiskās samazināja pieeju laukam, tāpēc—man radās ierobežojumi līdzdalīgo novērojumu veikšanā un piekļuvē informantiem. Pētāmā lauka ierobežotības dēļ empīrisko datu ieguvei uzsvāru liku uz interviju un diskusijas veikšanu. Savukārt informantu atlasē lielākoties palīdzēja atslēgas informants, kurš savienoja mani ar cilvēkiem, kuri piekrita piedalīties pētījuma izveidē. Atslēgas informanta devums veicināja pētāmā lauka izziņas procesu, nodrošinot manu saskarsmi ar potenciālajiem pētījuma dalībniekiem, kā arī sniedzot man plašu ieskatu asociācijas darbībā un transhumānisma filosofijas un terminoloģijas izpratnē. Pateicoties atslēgas informanta iesaistei, tika nodrošināta līdzdalīgo novērojumu un interviju veikšana.

Pētījumu veidot sāku 2014. gada 19. oktobrī, kad sazinājos ar Latvijas Transhumānistu asociācijas pārstāvi, lai noskaidrotu tā veikšanas iespējamību. Saņēmusi apstiprinājumu, sāku veikt teorētisko materiālu atlasī. Empīrisko datu vākšanu sāku 2015. gada 20. februārī un turpināju līdz 2016. gada 12. maijam. Pētījuma gaitā veicu literatūras analīzi, empīrisko datu ieguvei un datu analīzi. Datu ieguves procesam izvēlētais instrumentārijs bija līdzdalīgie

novērojumi, nestrukturēta un daļēji strukturētas intervijas, fokusgrupas diskusija un lauka dienasgrāmatas veidošana. Turpmāk šajā nodaļā veicu izvēlēto pētījuma metožu, datu aprādes un pētījuma ētikas aprakstu.

2.1. Intervijas

Informantu uzskatu iepazīšanai kā piemērotākās tika izvēlētas nestrukturētas un daļēji strukturētas intervijas. Nestrukturētā intervija notika pētījuma sākuma posmā. Tā ļāva vispirms brīvā formā un plašā perspektīvā iepazīties ar pētāmo lauku, proti, Latvijas Transhumānistu asociācijas biedru praksēm un uzskatiem. Daļēji strukturētās intervijas deva lielāko datu pienesumu, kad lauks jau bija apzināts ar līdzdalīgo novērojumu un nestrukturētās intervijas palīdzību. Tās ļāva ievākt datus, kas atbilda pētījuma fokusam, jo to veikšanai tika izmantotas iepriekš sagatavotas vadlīnijas (2. pielikums).

Lai pamatotu interviju formāta izvēli, salīdzināšu daļēji strukturētas un nestrukturētas intervijas (Bernard 2006). Daļēji strukturētas intervijas paredz pieturēšanos pie iepriekš noteiktām vadlīnijām, taču tās atvēl vietu brīvākai informanta izpausmei pētāmo jautājumu ietvaros. Turklāt, ja izmantotās vadlīnijas ir veidotas saskaņā ar pētāmajā laukā gūtajām zināšanām un vadoties pēc informantu izmantotajiem skaidrojumiem, daļēji strukturēta intervija ir veiksmīgs ceļš pētāmo jautājumu balansētai izzināšanai.

Nestrukturētas intervijas notiek brīvā formā – bez vadlīnijām un iepriekš noteiktiem jautājumiem. Tas ir bagātīgs informācijas avots, taču pastāv iespēja, ka nenoteiktā formāta dēļ sniegtā informācija satur mazu datu apjomu, kas būtu izmantojams pētījumā. Nestrukturētā intervija manā pētījumā pilda iepazīšanās ar pētāmo lauku funkciju. (Bernard 2006)

Laika posmā no 2015. gada 20. februāra līdz 2016. gada 12. maijam tika veiktas 5 daļēji strukturētas intervijas un 1 nestrukturēta intervija. Pavisam šajās intervijās piedalījās 4 Latvijas Transhumānistu asociācijas biedri. Viens informants intervijai tika izvēlēts ar atslēgas informanta palīdzību – viņš izplatīja ziņu par manu ieinteresētību laukā un savienoja mani ar interesentu. Citus informantus aicināju piedalīties pētījumā, ņemot vērā mūsu iepazīšanos līdzdalīgo novērojumu laikā. Veiktās intervijas ilga no 25 minūtēm līdz 2 stundām, un kopējais interviju ilgums bija aptuveni 7 stundas un 30 minūtes. Tika uzdoti gan sagatavotie jautājumi, gan jautājumi, kas radās intervijas gaitā. Intervijas tika ierakstītas diktofonā. Saruna ar informantu divreiz turpinājās arī tad, kad diktofons bija izslēgts un formālā intervijas daļa – noslēgusies. Katra no tām ilga aptuveni pusstundu; šo daļu neizmantoju datu analīzē. Intervijas tika transkribētas elektroniskā dokumentā, lai atvieglotu un sistematizētu datu analīzi.

Nestrukturētā un daļēji strukturētās intervijas nodrošināja iegūto datu atbilstību pētījuma mērķim, jo uzdotie jautājumi atbilda pētījuma fokusam un bija pietiekami

“neievirzoši” konkrētu atbilžu panākšanai. Iegūto datu ticamību un apjomu mazinošs faktors varēja būt interviju formālie apstākļi. Lai arī intervijas vienmēr notika informantu izvēlētās vietās, kas varētu kalpot par labvēlīgu apstākli informanta atbrīvotībai, saziņa mūsu starpā notika iestudēti: manis uzdotam jautājumam sekoja atbilde, kurai sekoja nākamais jautājums un tā tālāk.

Ierobežotās pieejas laukam dēļ daļēji strukturētas un nestrukturētas intervijas bija piemērotākais datu vākšanas instruments darba mērķa sasniegšanai. Intervijas ļāva iegūt padziļinātus informantu skaidrojumus par datu nesēju lomu un gūt skaidru priekšstatu par viņu uzskatiem, mērķiem un praksēm to sasniegšanai. Intervijas mijās ar līdzdalīgajiem novērojumiem, tāpēc, ņemot vērā, ka mana dalība novērojumos bija neliela, es izmantoju intervijas, lai precizētu un izzinātu novēroto pasākumu laikā izskanējušos uzskatus.

2.2. Fokusgrupas diskusija

Fokusgrupas diskusiju veicu, lai noskaidrotu informantu izpratni par datu nesēju un tehnoloģiju lomu, transhumānisma filosofiju un praksēm, kā arī to, kā šie viedokļi atšķiras un saskan Latvijas Transhumānistu asociācijas ietvaros. Šo metodi izvēlējos, lai ne tikai uzzinātu informantu atsevišķās pieredzes, bet arī gūtu priekšstatu par to, kāds ir grupas kopīgais tehnoloģiju un datu nesēju lomas redzējums.

Pētījuma ietvaros veicu fokusgrupas diskusiju ar četriem Latvijas Transhumānistu asociācijas biedriem. Diskusija ilga apmēram 3 stundas un 10 minūtes. Fokusgrupas diskusijā izmantoju daļēji strukturētajās intervijās izmantotās vadlīnijas. Informanti tika izvēlēti ar atslēgas informanta starpniecību. Viņš noskaidroja, kuri asociācijas biedri ir pieejami un vēlas piedalīties fokusgrupas diskusijā. Diskusijā aktīvi piedalījās 3 no 4 informantiem, viens informants papildus veica rakstiskas piezīmes par tiem pārrunātajiem jautājumiem, uz kuriem viņš neatbildēja diskusijas gaitā, un atdāvināja savus pierakstus man, ļaujot tos izmantot pētījumā. Secība katra jautājuma pārrunāšanai bija līdzīga: uzdevu jautājumu visai grupai, informanti pamīšus izteica savu viedokli, pārrunāja viens otra atbildes, papildināja un skaidroja viens otru. Ja radās neskaidrības par kādu no atbildēm, lūdzu to precizēt. Fokusgrupas diskusija tika ierakstīta diktofonā ar visu informantu piekrišanu. Ierakstītā diskusija tika transkribēta, lai atvieglotu datu analīzi. Pateicoties nelielajam atnākušo biedru skaitam, diskusijas transkribēšana nesagādāja problēmas, jo visu runātāju balsis bija viegli atšķirt.

Transhumānistu asociācijas vidus, tāpēc viņu devums šajā pētījumā nebūtu svarīgs un būtu datu analīzi apgrūtināošs. Lai atsvērtu novērojumu neierakstīšanu, aktīvi sekoju pasākumos notiekošajam un veicu ierakstus lauka dienasgrāmatā.

Līdzdalīgo novērojumu laikā klausījies notiekošajā, veicu piezīmes lauka dienasgrāmatā un meklēju vadlīnijas, kas varētu atvieglot datu analīzi. Uzdevu atsevišķus jautājumus, lai labāk saprastu pētāmo lauku un transhumānistu prakses, bet pārsvarā koncentrējos uz šo pasākumu dabiskās norises netraucēšanu, tāpēc mana līdzdalība novērojumu laikā bija neliela. Lauka dienasgrāmatā reģistrēju novērojumus, kas ietvēra etnogrāfiskus datus, pasākuma dalībnieku skaitu un apstākļus, kādos novērojumi tika veikti. Detalizētāk lauka dienasgrāmatas ierakstu veikšanas principu aprakstu nākamajā apakšnodaļā.

Līdzdalīgo novērojumu veikšana mana darba izstrādē bija svarīgs papildinājums intervijām. Novērojumi sniedza pieeju informantiem viņu dabiskajā vidē, turpretī interviju radītie apstākļi bija mākslīgāki. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, bija svarīgi ne tikai izzināt informantu naratīvus par datu nesējiem, bet iespēju robežās arī novērot prakses, kurās iesaistīti datu nesēji. Salīdzinot ar intervijām, līdzdalīgie novērojumi veicināja iedziļināšanos tieši pētāmajā vidē, turpretī intervijas – atsevišķos pētāmajos jautājumos. Līdzdalīgie novērojumi nebija bagātīga datu ieguves metode, taču tā papildināja un sakārtoja pētāmā lauka izzināšanai nepieciešamās zināšanas par informantu pasaules redzējumu.

2.3. Lauka dienasgrāmata

Lauka dienasgrāmatas veidošana galvenokārt tika izvēlēta empīrisku datu pierakstīšanai līdzdalīgo novērojumu un interviju laikā. Neskatoties uz to, ka tā nav patstāvīga datu ieguves metode, lauka dienasgrāmatai ir svarīga loma novērojamo datu fiksēšanā. Papildus veiktajiem novērojumiem tajā aprakstīju lauka darba gaitu, pierakstīju neskaidrus jautājumus, idejas turpmākai datu analīzei un reflektēju par gūtajiem iespaidiem. Lauka dienasgrāmata bija arī instruments distances veidošanai no pētījuma gaitā gūtajiem subjektīvajiem iespaidiem un pieredzēm.

Datus lauka dienasgrāmatā fiksēju pēc šāda principa – ja interviju vai līdzdalīgo novērojumu laikā informanti veica darbības, kas iesaistīja datu nesējus, pierakstīju konkrēto praksi kā piemēru cilvēku un datu nesēju mijiedarbei; ja līdzdalīgo novērojumu laikā tika pārrunātas pētījumam būtiskas tēmas, pierakstīju teiktā būtību, lai to pārrunātu turpmākās intervijās un noskaidrotu teiktā nozīmi. Dienasgrāmatā veicu piezīmes par lauka darba gaitu: līdzdalīgo novērojumu norises datumu, vietu, ilgumu, atnākušo asociācijas biedru un citu interesentu skaitu un dalību novērotajās praksēs, novērotā pasākuma norises gaitu un tajā pārrunātās lietas. Ieraksti lauka dienasgrāmatā tika izmantoti kā empīrisku datu avots, analizējot iegūtos datus, un kā palīgs datu sistematizēšanai pirms analīzes.

Lauka dienasgrāmatas veidošana bija būtisks papildinājums pārējām metodēm, ko esmu izmantojusi šī pētījuma veikšanai. Piemēram, ņemot vērā, ka interviju un diskusijas ierakstīšana

diktofonā nenodrošināja uz vietas notiekošo, pētījumam būtisko darbību fiksēšanu, ieraksti lauka dienasgrāmatā ļāva veidot konkrēto datu vākšanas praksi divdimensionālu: tika fiksēti ne tikai informantu stāsti, bet arī viņu veiktās darbības, ja tās papildināja informantu teikto. Savukārt līdzdalīgo novērojumu laikā veiktie pieraksti ļāva saglabāt turpmākai izpētei un analīzei vērtīgus datus.

Šī datu reģistrēšanas metode bija piemērota datu vākšanai tikai kā papildinājums citām izvēlētajām metodēm un datu ierakstīšanas veidam. Runājot par metodes atbilstību datu vākšanai šajā laukā, tā nenodrošināja mani ar pilnīgu notiekošo prakšu saglabāšanu, tomēr tajā pierakstītie dati kodolīgi atspoguļoja pētījuma fokusam svarīgo un ļāva to fiksēt, nevis aizmirst. Ierakstu kodolīgums savā ziņā arī nodrošināja fiksēto datu ticamību, jo tie ietvēra tīrus datus bez mana skaidrojuma. Turklāt pieraksti, kas tika veikti etnogrāfisko datu ieguves procesā, ļāva attālināties no konkrētā fiksētā notikuma un uzmanīgi sekot līdz turpmāk notiekošajam. Izdarītie ieraksti sekmēja distancēšanos no pētāmā lauka, kad veicu datu analīzi, gan veicināja izpratni par to.

2.4. Datu apstrāde

Pētījuma gaitā saglabāju neitrālu nostāju pret pētāmo lauku. Mans apsvērums datu analīzē bija neimplicēt, ka man kā pētniekam būtu pieejamas pareizākas pasaules redzējuma alternatīvas nekā informantiem, nepiemērot informantiem un viņu sniegtajiem datiem savu zināšanu rāmi, bet gan iepazīt un izzināt informantu skaidrojumus.

Analīzi veicu tiem empīriskajiem datiem, kas iegūti intervijās, fokusgrupas diskusijā un līdzdalīgajos novērojumos. Lai datu analīze ir pārredzama un dati – viegli sakārtojami, kodējami un analizējami, vispirms transkribēju veiktās intervijas un fokusgrupas diskusiju atsevišķos elektroniskos dokumentos, tad vienā kopīgā dokumentā ievietoju saturīgākos citātus no katra atsevišķo transkriptu dokumenta. Izvēlētie citāti saturēja un skaidroja informantu izpratnes par cilvēka ķermeni un atmiņu, datu nesēju lomu un rīcībspēju mijiedarbībā ar informantiem, kā arī ietekmju un sadarbību tīklus, ko datu nesēji veido. Šim dokumentam pievienoju arī atsevišķus novērojumus, kas tika fiksēti lauka dienasgrāmatā un atbilda visvairāk aprunātajām tēmām.

Kad būtiskākie empīriskie dati tika izrakstīti, izšķīru kodus, kas atbilda pētāmajam fokusam un izvēlētajai teorijai. Izvēlējos šādus kodus: paplašināta cilvēka rīcībspēja, aģenti un to rīcībspēja, mijiedarbību tīkli, svarīgi uzskati (pasaule, cilvēks). Attiecīgie kodi pārkārtoja datus, darot iespējamu datu analīzi atbilstoši ATT.

Datus ievācu, kodēju, analizēju un interpretēju, balstoties ATT piedāvātajos pētījuma veikšanas pamatprincipos (pētīt aģentus, to rīcībspējas, notikušās mijiedarbības un to

skaidrojumus). Ņemot vērā, ka jau interviju vadlīniju izstrādē izmantoju ATT sniegtos jēdzienus, iegūtie dati lielā mērā atbilda aģentu–tīklu teorijas konceptiem. Sekojot ATT principiem, datu analīzi veicu interpretējošu un skaidrojošu, bet ne attālinātu no informantu naratīva struktūras.

2.5. Pētījuma ētika

Lauka darba sākšana paredzēja ētiskas pētniecības nodrošināšanu un radīja neskaidru priekšstatu par manu kā pētnieka ietekmi uz pētāmo lauku. Es pievērsu uzmanību ētiskas pētniecības vadlīnijām, lai pētījuma veikšana nerada sarežģījumus man kā pētniekam un antropoloģijas nozares pārstāvim, manai universitātei kā par manu pētniecisko darbību atbildīgajai institūcijai, kā arī Latvijas Transhumānistu asociācijas biedriem, kas piekrita iepazīstināt mani ar savām praksēm, uzticot man to attēlošanu šajā pētījumā un ļaujoties uz sniegtās informācijas godprātīgu izmantošanu.

Pētījuma laikā mana attieksme pret pētāmo lauku bija ētiska un cieņpilna. Par ētiskas pētniecības vadlīniju avotu izmantoju ētikas kodeksu, kas izstrādāts Amerikas Antropoloģijas Asociācijā (*Code of Ethics of the American Anthropological Association*)¹ un ievēroju tajā minētās prasības attiecībā pret pētījuma informantiem, citiem pētniekiem un antropoloģiju.

Ņemot vērā, ka manis pētītā grupa ir neliela, nolēmu informantu sniegtos datus glabāt un prezentēt, saglabājot informantu anonimitāti. Šāds apsvērums bija vajadzīgs, jo, veicot pētījumu mazās grupās, kā viens no datu aizsardzības riskiem ir minēta informantu atpazīšana no viņu grupas biedru puses, kas savukārt var radīt nevēlamus sarežģījumus, piemēram, nesaskaņas informantu starpā. Visi informanti piekrita pētījuma ietvaros būt anonīmi.

Pirms interviju un fokusgrupas diskusijas veikšanas mutiski iepazīstināju pētījuma dalībniekus ar viņu tiesībām, piedaloties pētījuma veidošanā, pētījuma mērķi un viņa sniegto datu izmantošanas kontroles tiesībām. Uzsvēru, ka viņiem ir tiesības neatbildēt uz maniem jautājumiem, labot un liegt man izmantot sevis teikto pētījumā, kā arī iepazīties ar izmantotajiem datiem pirms pētījuma nodošanas. Papildus mutiskai informantu tiesību atrunāšanai lūdzu informantiem aizpildīt informētās piekrišanas formas (3. pielikums), kurās tika norādītas ziņas par pētījuma mērķi, tā veicējas, vadītāja un programmas direktora kontaktinformācija un tika rakstiski skaidrotas informanta tiesības. Pirms sākt interviju, lūdzu atļauju ierakstīt interviju diktofonā. Informētās piekrišanas formas, kas iepazīstina pētījuma dalībniekus ar viņu tiesībām pētījuma mērķi, piešķir pētījumam ticamību, gan sniedzot

---

¹ Amerikas Antropoloģijas Asociācijas veidotais ētikas kodekss atrodams tiešsaistē <http://s3.amazonaws.com/rdcms-aaa/files/production/public/FileDownloads/pdfs/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf>. Skatīts 31.05.2016.

informantam pārbaudāmu apliecinājumu par pētījuma norises patiesumu, gan nodrošinot pētījuma veicēju ar pārbaudāmu liecību par izmantoto etnogrāfisko datu avotu un tā autentiskumu.

3. Datu analīze

Šajā sadaļā analizēju to, kā mijiedarbības ar datu nesējiem paplašina cilvēku iespējas un kuriem datu nesējiem piemīt nozīmīgākā rīcībspēja šajās mijiedarbībās. Apskatu, kāda vērtība un funkcija piemīt informantu stāstījumā sastopamajiem datu nesējiem un saistu to ar datu nesēju rīcībspējām. Uzreiz ir vērts norādīt to, ka, runājot par aģentiem, ko informanti izceļ savos naratīvos kā datu nesējus, ir novērojamas atšķirības tajā, cik plašam vai šauram aģentu lokam tiek piedēvēts šāds nosaukums. Atkarībā no informanta redzējuma par to, kas ietilpst šādā kategorijā, redzama dažādība arī datu nesējiem piedēvētajās funkcijās un lomās.

Visu informantu naratīvā parādās skaidra kopīga izpratne par datu nesēju formu, kur par tādiem tiek saukti digitāli datu nesēji. Taču atšķirības pastāv, iekļaujot vai izklaujot daudzfunkcionālas ierīces, kas tostarp pilda arī datu nešanas (uzglabāšanas) funkciju, un parastus, ne-digitālus priekšmetus, kas tiešā vai netiešā veidā paredz datu fiksēšanu tajos.

Kad runāts par cilvēka paplašināšanas aģentūru, kopumā informanti datu nesējus skata kā cilvēka iespējas paplašinošus un ikdienas prakses ietekmējošus. Proti, par tehnoloģijām un citām lietām, tai skaitā par datu nesējiem, kā par cilvēka ķermeņa paplašinājumiem Latvijas Transhumānistu asociācijā runā tikai tajos gadījumos, kad attiecīgā lieta ir fiziski, bez pastarpinājumiem savienota ar cilvēka ķermeni. Šīs lietas un cilvēka nepastarpināti savienotais stāvoklis lielā mērā pastāv tad, kad lieta ir implantēta cilvēkā vai savienota ar to protēzes veidā. Pārējos gadījumos tie tiek skatīti kā cilvēka iespējas paplašinoši. Taču, kā informanti vairākkārt uzsvēra, apzīmējums “cilvēka paplašinātājs” nav problemātisks, kad runa ir datu nesējiem. Tā lietošana esot pieņemama, jo datu nesējs informantu skatījumā tiešām darbojas kā paplašinātājs – cilvēka iespēju paplašinātājs. Nozīme izšķīrumam starp cilvēku un datu nesēju esot tikai tad, kad nepieciešams definēt ķermeni vai izšķirt atšķirīgus ķermeņus.

Kas raksturīgi pētāmajā laukā novērotajam redzējumam, datu nesēji *šobrīd* darbojas kā atsevišķi aģenti, kas pastāv šķirti no cilvēka. Tie papildina cilvēka iespējas, bet ne vairāk – nepaplašina ķermeni. Savukārt par iespējamu tiek uzskatīta arī aģentu saplūšana – proti, ja cilvēks un datu nesējs ir nepastarpināti savienoti, šāds datu nesējs būtu uzskatāms kā cilvēka paplašinātājs, tam esot fiziskai cilvēka daļai.

3.1. Aģenti un rīcībspējas

Informantu naratīvā nav viennozīmīgas izpratnes par to, kas var būt datu nesējs vai var par tādu tikt uzskatīts. Tomēr šajā neskaidrībā un atšķirībās ir vērojams svarīgs katra indivīda datu nesēju izšķīrumus un nozīmes, kas šo izšķīrumu veido. Dažādiem datu nesējiem piešķirtās

nozīmes ir līdzīgas, taču par datu nesējiem uzskatīto lietu daudzveidības dēļ mēdz atšķirties to funkcijas. Līdz ar citām funkcijām, ko kāds aģents ietver, papildinās arī datu nesēja loma.

Šajā pētījumā tiek apskatītas arī variācijas datu nesēju formā, ko pauž informanti, jo tās paver plašāku skatījumu uz mijiedarbību tīklu, kas ar šo datu nesēju palīdzību rodas. Taču gadījumos, kad ierīce ir daudzfunkcionāla un pilda arī datu nesēja funkciju, izšķiru un analizēju tikai tos empīriskos datus, kas attiecas uz nesēja lomu.

Par datu nesēju informanti kopumā sauc “struktūras, kuras saglabā kaut kādu informāciju” (Informants 3). Daži aģenti tiek skatīti kā tikai datu nesēji, citi – kā sastāvoši no vairākām funkcijām, tostarp arī datu nesēja.

“Nu, īri datu nesēji, kuri nepilda nekādu citu funkciju, ir manā gadījumā USB, nu, puļķi, USB atmiņas, Flash draivi (*flash drives*), vienalga, kā viņus kurš sauc, un ārējie cietie diski, kas abas ir lietas, kuras es izmantoju arī praktiski katru dienu. Lietas, kuras paralēli citām funkcijām pilda arī datu nesēju funkciju, ir telefons, datori, planšete, kur, protams, iekšā ir datu glabātuve kaut kāda, bet, nu, tur ir arī ļoti daudz citu funkciju. Plus paralēli tam tie ir konti saucamajās mākoņa glabātuvēs (*cloud storage*), tas ir, DropBox, Mega utt.” (Informants 4)

“Lielākā daļa no visas informācijas nepieciešamās atrodas mākonī, mākonī, nu, internetā. Ir, vai nu, ja tas ir, dati saglabāti, tai skaitā e–pasti, tai skaitā, aa, kaut kādi dokumenti vai citas datnes, tad tas ir Google Drive vai DropBox – katram savas priekšrocības. Un tā... Arī, protams, tiek izmantoti sociālie tīkli, kuros ir liela daļa informācijas gan par tevi kā personu [...]. Jā, liela daļa no komunikācijas ir datorā, internetā balstīta, caur viedtālruniem [...] Tā ir tā lielākā loma, aaa, tehnoloģijām, kuras gan tur datus, gan pārnes viņus.” (Informants 3)

Arī komunikācija un datu apmaiņa tiek uzskatīta par datu nesēju. Proti, šajā gadījumā datu nesējs var būt gan cilvēks vai viņa smadzenes, gan virtuālā saziņā lietotais interneta tīkls.

“Protams, kaut kādā ierobežotā veidā cilvēka spējas un iespējas paplašina jebkurš datu nesējs – mēs sākam ar to nodarboties tajā brīdī, kad mēs vispār kaut ko sākam pierakstīt [...]. Bet līdz šim tas ir audzis galvenokārt kvantitatīvi – mēs varam pierakstīt vairāk, mēs varam pierakstīt kompaktāk, mēs varam pierakstīt dažādāka veida informāciju, teiksim, nu, tagad mēs varam pierakstīt arī attēlu, skaņu utt.” (Informants 4)

Šajā informanta nosauktajā piemērā ir redzams tas, ka digitālie datu nesēji ietver sevī rīcībspēju konkrēta informācijas formāta saglabāšanai. Proti, cilvēks nav ierobežots fiksēt tikai vārdos aprakstāmas lietas, kopš arī attēls, skaņa un audiovizuāls “notikums” ir kļuvuši saglabāšanai, uzglabāšanai, apstrādei un pārraidei pieejami. Šāda datu nesēju (un apstrādes līdzekļu – piemēram, digitālu programmu) attīstība nodrošina turpmāku darbību ar dažāda formāta datiem.

Kļūst iespējams runāt par to, ka prakses, kuras citkārt, bez nepieciešamajiem digitālajiem aģentiem, nebūtu paveicamas. Tas ir, nebūtu paveicamas tādā kvalitātē, ātrumā un veidā, kādu vairāki datu nesēji piedāvā tagad. Digitāli datu nesēji iezīmē pārmaiņu tajā, kā tiek organizētas informantu ikdienas prakses. Piemēram, Informants 2 skaidro, ka, pateicoties datoriem un tamlīdzīgām tehnoloģijām, atvieglota kļūst datu ievade, apstrāde un uzglabāšana.

Svarīgas ir tās funkcijas, kas ļauj informantiem veikt ērtu datu apstrādi, uzglabāšanu, pavairošanu. Šādu rīcību paātrinājums, pateicoties izmantotajiem datu nesējiem, dara iespējamās tās darbības ar datiem, kas nepieciešamas informantiem nozīmīgo mērķu (piemēram, saistībā ar transhumānismu vai darba vajadzībām) sasniegšanai. Elektroniski datu nesēji atvieglo manipulācijas ar informāciju, jo digitāli pieejamus datus ir “viegli saglabāt, viegli izņemt ārā un viegli apstrādāt. Automatizēt. (Informants 2)” Tāpat ar digitāliem datiem iespējams veikt manipulācijas pastarpināti – izmantojot citus (digitālus) aģentus, kas nepieciešamās rīcības paveic informantu vietā vai būtiski atvieglo tās. Citu, ne-elektronisku datu nesēju izmantošana, pēc viņa domām, nav tik ērta: “Ctrl+F nestrādā, Ctrl+V, Ctrl+Z arī. Nevar palaist kaut kādu automātisku apstrādi. Nokopēt grūti. (Informants 2)” Datu apstrāde ir viens no kritērijiem, kāpēc digitāli datu nesēji ir skatāmi kā funkcionālāki, rīcībspējīgāki un cilvēka iespējas paplašinošāki. To iesaistīšana dažādu prakšu veikšanai atvieglo un paātrina tās. Tātad – digitāli datu nesēji kopumā tiek skatīti kā ērtāki mijiedarbībām ar citiem aģentiem. Ir iespējams izšķirt datu nesēju lomas, kur tie kalpo par starpniekiem plašākos mijiedarbību tīklos, un šīs lomas tiek apskatītas pēdējā apakšnodaļā.

Izvērtējot datu nesēju rīcībspēju, tiek norādīts, ka, pateicoties datu nesējiem, datu apstrāde un uzglabāšana notiek izmaiņu veikšanai pateicīgākā formā. Datu nesēju loma netiek skatīta kā īpaši plaša, toties tā ir nozīmīga savā informācijas uzglabāšanas jomā, tādā veidā paplašinot cilvēka rīcībspēju. Šī paplašinātā rīcībspēja, ko cilvēks var izmantot, būtiski atvieglo informantu ikdienas un asociācijas ietvaros veiktās darbības.

Darbības ar digitāliem datiem veido jaunu sfēru, kurās notikt mijiedarbībām. “[V]arbūt klišeja, bet, nu, šis ir digitālais laikmets, un ļoti daudz informācijas eksistē vai nu gandrīz tikai, vai tikai kā tātad digitāli dati, un šāda veida informācija prasa attiecīgu glabātuvi. (Informants 4)”

Pateicoties datu nesēju un pārraidītāju rīcībspējai, datiem nav obligāti jāpastāv vienā, ierobežotā laikā un telpā – tie ir saglabājami, papildināmi, labojami un pārraidāmi. Datu nesēji kā aģenti tiek uzskatīti jau par pašsaprotamiem informantu mijiedarbībās un praksēs.

“Tas savā ziņā palīdz arī ekstendēt, paplašināt savu ilgtermiņa atmiņu, pievienojot it kā vēl vienu slāni, respektīvi, pasargājot no aizmirstības lietas, kuras, nu, citādā veidā varbūt aizmirstos. [...] Šādā veidā par ārējiem datu nesējiem daļēji var runāt kā daļu no tā, ko daži autori dēvē par

eksokorteksu, respektīvi, par tādu kā papildus ārēju slāni cilvēka smadzenēm, kurš nav ļoti cieši ar tām pagaidām saistīts, bet tas tur ir, un pēkšņi, ja liela apjoma, saglabāto datu zaudēšana ir, manuprāt, viegli pielīdzināma amnēzijai mūsdienās.” (Informants 4)

Kā arī: “es, piemēram, neredzu atšķirību starp to, ēē, viens veids, kā tu piekļūsti atmiņām ir, jo tev ir saistība, nezinu, ar hipokampu un cits veids, kad tev ir, kad tuuu ieej mākoņa datubāzē – es neredzu būtisku atšķirību. (Informants 3)”

Cilvēka smadzenēm alternatīvas datu “tvertnes” kalpo dažādām informantu praksēm. Tie pilda atmiņas lomu, nodrošina darbu izpildi, veic apmaiņas funkciju u. tml. Nozīmīgu datu droša un uzticama glabāšana kļūst par mērķi cilvēku un datu nesēju mijiedarbībās. Informantu un datu nesēju mijiedarbību rezultātā notiek vienas lomas dalīšana: cilvēka atmiņa, kas primāri pastāv cilvēkā pašā, iegūst papildu aģentu, kurā pastāvēt.

Par atmiņām šo mijiedarbību rezultātā tiek runāts kā par citādu parādību – joprojām cilvēka personīgās pieredzes saturu, tikai daudz plašāku pieredžu un informāciju veidotu. Informanti mēdz neizšķirt laukus, kur šī informācija tiek glabāta. Tiek pārkāpti konkrēti laika, telpas un aģentu ierobežojumi. Kaut arī pati par sevi tā nav jauna prakse – saglabāt vai nodot tālāk informāciju, ir mainījies tas, kā šīs darbības notiek, kādas nozīmes tām tiek piešķirtas un kāds ir valodas lietojums, šīs nozīmes skaidrojot.

Liekās atmiņas var saglabāt un izmantot vēlāk. “Savas” atmiņas var glabāt ārpus sevis, un tās joprojām ir piederošas šim cilvēkam – arī bez tiešas sasaistes. Vieniem un tiem pašiem datiem var piekļūt no visdažādākajiem datu nesējiem vai ierīcēm. Proti, laika un telpas robežas vairs nav tik aktuālas, jo ir pārvaramas.

Šis ir viens no uzskatāmākajiem piemēriem tam, kā datu nesēji paplašina cilvēka iespējas – šajā gadījumā pastarpināti paplašinot atmiņas kapacitāti.

“Daudz kur [manas atmiņas] atrodas – manā galvā tās atrodas, šajās somās tās atrodas, izplatītas kaut kur iepriekš minētajā infosfērā, un, sakot “kaut kur”, es to domāju burtiski, jo es nedz zinu, nedz man vairs ir svarīgi, kur atrodas tie serveri, kuros glabājas konkrētie baiti, svarīgi ir tas, ka es viņiem varu caurspīdīgi piekļūt no jebkuras citas vietas. Tas... to visu es jau sen uzskatu par savas atmiņas tikpat lielu daļu kā to, kas man, teiksim, nu, nepastarpināti glabājas galvā, jo es vienlīdz nevaru iztikt bez iemācītas vai, vienalga, kādā veidā ikdienā vajadzīgas informācijas, kura atrodas nepastarpināti manās smadzenēs, kā tās, kas atrodas pastarpināti kaut kādā citā vidē. Jā, tas viss lielā mērā ir mana atmiņa dažādos tuvinājumos, un, to sakot, tā pat nav koķetērija, tas ir pavisam burtiski – ir bijušas reizes, kad, zaudējot daļu no šiem datu nesējiem, es esmu bijis tieši tikpat dezorientēts un īslaicīgi bezpalīdzīgs, kā es varētu būt bijis, zaudējot daļu no savām, teiksim, iebūvētajām atmiņām.” (Informants 4)

Datu nesēju rīcībspēja parādās ne tikai darbību atvieglošanai, bet arī ierobežotāju veidā. Proti, funkcionējoša datu nesēja rīcībspēju var ietekmēt nejaušs aģents, kas nonācis saskarē ar to. Atsaucoties uz Latūra mijiedarbību raksturojumu, ka ne visi aģenti, kas piedalās mijiedarbībās, ir vienlīdz skaidri redzami, var secināt, ka arī informanti norāda uz nejaušiem mijiedarbību aģentiem, kas spējīgi izmainīt darbības gaitu.

“Disketes! Kad tādas tika lietotas. Mums pirmajās klasītēs – aiznes mājasdarbu, tur kaut kur ir, ārā vairs [nesanāk dabūt]. Tas, man liekas, mums visiem bija, kas izmantoja disketes. Piemēram, ietiek kaut kāds gruzis – viss, čau! [...] Tāpēc viņas tik viegli sabojāt var.” (Informants 2)

Tādi nejauši aģenti (kā šajā gadījumā gruzis) nosaka datu nesēja kvalitāti un funkcionalitāti. Tas, kā lietas, parādības trūkums ierobežo un ietekmē, izmaina cilvēka darbības gaitu, visai skaidri norāda uz to, kā konkrētā lieta tiek uzskatīta par vēlamu un nepieciešamu veiksmīgām citām mijiedarbībām.

Kad jau par normu pieņemtais datu nesējs tiek zaudēts, cilvēkam jāiemācās plānot sava ikdiena, kas iepriekš notikusi ciešā sadarbībā ar šo ne-cilvēku, pielāgojoties radītajiem apstākļiem. Ja iepriekš (bez datu nesēja pieredzes) tie netiktu skatīti kā ierobežojoši, tad tagad, kad šīs mijiedarbības un to rezultātā paplašinātās cilvēka iespējas ir kļuvušas par teju universālu informantu ikdienas parādību, tas ir nopietns dzīves tempa palēninātājs. Informanti atsaucas uz to, ka par interneta pieslēguma vērtību ikdienā netiek reflektēts, taču, tam pārtrūkstot, tas izteikti ierobežo informantu rīcības.

“Pašas, tāpat pašas elektroniskās ierīcītes nav tas lielākais zaudējums, vot, ja tu esi pazaudējis savus rūpīgi vāktos datus, kur tu esi ieguldījis darbu viņu vākšanā... un tad vēl pazaudē, un turklāt vēl, tpu, tpu, tpu, savus, teiksim, darba rezultātus – jā, tad ir tas, ko kolēģis teica – visas lietas, kas tev ir svarīgas, turēt vismaz trīs dažādos, neatkarīgos nesējos un vismaz reizi mēnesī atjaunot.” (Informants 5)

Tāpat kā datu nesēji atvieglo informantu prakses, noteiktas mijiedarbības ar aģentiem prasa cilvēka pielāgošanos to rīcībspējai. Šo pielāgošanos ir iespējams skatīt dažādos veidos. Pirmkārt, veiksmīgu mijiedarbību nodrošināšanai ir jārada noteikti apstākļi, kuros datu nesējs var darboties. Ja datu nesējam ir nepieciešami citi aģenti, piemēram, USB jeb zibatmiņas lietošanai ir nepieciešams funkcionējošs dators, kuram nepieciešama elektrība, kurai nepieciešami vadi, sadales tīkli un enerģijas avots. Otrkārt, ar apstākļu nodrošināšanu var nebūt pietiekami, jo, kā redzams diskešu piemērā, kāds aģents var pārraut it kā nodrošināto sadarbību. Tāpēc aģentiem nākas pielāgot savas ikdienas prakses, lai izvairītos no nevēlamiem datu zudumiem. Tā šajā piemērā Informants 5 norāda, ka seko datu nesēju lietošanas principam, kas norāda, ka ir svarīgi uzglabāt datus dažādos nesējos.

3.2. Mijiedarbību tīkls

Šajā sadaļā vēlos apskatīt to, kādi mijiedarbību tīkli rodas datu nesēju un informantu darbības rezultātā. Kā skaidroju iepriekš, tehnoloģijām ir liela loma informantu ikdienas veidošanā. Tās ietekmē informantu pasaules redzējumu, ieņemot būtisku lomu tajā, un ietekmē to, kādas prakses tiek performētas. Līdz ar datu nesēju iesaistīšanu informantu darbībās, paplašinās arī cilvēka rīcības spējas, un datu nesēji pilda cilvēka atmiņas funkciju. Šādas mijiedarbības rosina izmaiņas lielā aģentu skaitā, kas, savukārt, ļauj novērot to, kādi kolektīvi apvienojas kādu rīcību izpildei.

Lai radītu priekšstatu par to, kāda ir šī socialitāte, ko datu nesēji ļauj pētījuma dalībniekiem veidot, analizēju to, kā top šāds mijiedarbību tīkls. Uzsvars šajā analīzē ir likts uz to, ka datu nesēji un cilvēki izraisa izmaiņas citu aģentu darbībā. Šajā analīzes daļā aprakstu to, cik plaši izriet šīs mijiedarbības, cik daudz aģentu tās ietver un cik nozīmīgas ir šo aģentu veiksmīgas sadarbības. Tā kā mijiedarbību tīkls pēc būtības ir plašs un līdz galam neizpētāms, apskatu konkrētus tīklus, kas apraksta informantiem būtiskās prakses.

Par atskaites punktu ATT pētījumā tiek ņemts jebkurš aģents un turpmāk tiek sekots izmaiņām, ko tas rada citos aģentos. Datu nesēja veiksmīgai darbībai ir nepieciešams aģents vai aģentu grupa, kas ar to – proti, datu nesēju – darbojas. Piemēram, ir nepieciešams, “kāds, kas viņus izmanto un prot izmantot. (Informants 3)” Informanti uzskaita vairākus aģentus un apstākļus, kam jāpiedalās sadarbībā un jābūt nodrošinātiem, lai informantu mērķu izpilde, viņu mijiedarbības ar citiem aģentiem būtu sekmīgas un vispār spētu notikt. “Elektrība... pagaidām! Nē, nu, informāciju var glabāt arī, var glabāt arī bez elektrības, bet vajag, lai nolasītu. Civilizācija vajadzīga, lai, nezinu, lai neiestātos apokalipse. Nevienš netaisīs datu nesējus.” (Informants 2) Proti, no uzskatāmajiem aģentiem – cilvēks, kas uztaisa darbojošos datu nesēju, datu nesēja izmantotājs, kāda datu nolasīšanas ierīce un enerģijas nodrošinātājs tai – kopā tie veido veiksmīgi notikušu sadarbību – plašāka mijiedarbību tīkla daļu. Neredzamāku tīkla daļu veido kāds anonīms aģents vai aģentu kopums, kas veic šo datu nesēja pārnesi no rūpnīcas, kur tiek nodrošināti anonīmi apstākļi un aģenti, lai vispār būtu iespējams izveidot datu nesēju, līdz kādam, kas šos datus uztver.

Kad notikušas šīs mijiedarbības, sadarbību tīkla piemēru var turpināt ar cita informanta redzējumu, paplašinot to no viena aģenta, kas lieto noteiktu datu nesēju, līdz citiem aģentiem–cilvēkiem: “Pārsūti, šēro dokumentu Google Drive vai iedod savu zibatmiņu dažādos tādos veidos. (Informants 3)” Datu pārsūtīšana, dalīšanās ar tiem ir viena no informantiem svarīgākajām darbībām, ko ērtu un ātru dara datu nesēja lietošana – jeb mijiedarbība ar to. Nozīmes, kas dalīšanos ar datiem aptver, nav tik viennozīmīgas. Šajā tīkla posmā aģents veic savas prakses digitālā laukā – izmantojot internetu. Ja viens no tālākiem ietekmju ceļiem dodas

domubiedru virzienā, daloties ar informantam svarīgiem datiem informantam svarīgos nolūkos, tad cits ceļš, ko šis pats informants saskata, ir interneta un tajā pieejamo sociālo tīklu izmantošana, lai svarīgus datus saglabātu personīgai vai privātai lietošanai.

Sekojošajās izmaiņās, darbība ar datiem notiek tālāk, iekļaujot jaunus aģentus un izdarot jaunas izmaiņas. Datu nesēji ļauj veikt datu apmaiņu bez nepieciešamas cita apmaiņas dalībnieka klātbūtnes.

“Pirmkārt, sarakstes, otrkārt, kā es bieži daru, ja es izlasu kādu rakstu, tad es viņu ielieku savā Facebook sienā, bet tikai tā, ka es varu redzēt. [...] Ir daudzas ziņas, ko es publiski šēroju, ko es gribētu, lai cilvēki lasa. [...] Man piemēram ir daudz draugu, kas ar ko tādu līdzīgu, man interesējošu dalās, ir daudzas grupas, kurās notiek vērtīga informācijas apmaiņa ar lietām, kas mani arī interesē. Un arī, protams, sarakstēs ar cilvēkiem, kur feisbuku to visu saglabā. Ka es varu, piemēram, atvērt sadaļu, kur ir sarakstes, Search ierakstīt attiecīgos atslēgas vārdus, kas man prātā, atmiņā atnāk.” (Informants 3)

Datu apmaiņa ļauj performēt piederību kādām noteiktām interešu grupām. Tā kā informants savā sociālā tīkla lapā izmanto iespēju saglabāt informāciju privāti – sev pašam, šī tīkla funkcija, ko ierasti izmanto sava veida saziņai vai personisku jaunumu un citu ziņu publicēšanai, tiek pielāgota datu nešanas funkcijai. Tīkls, kas veidojas, mijiedarbei ar datu nesējiem turpinoties virtuālajā pasaulē, iesaista aizvien jaunus aģentus un pārdefinē informantu izpratnes par saskarsmi ar citiem.

Pateicoties tam, ka iegūt un dalīties ar informāciju kļuvis iespējams arī interneta vidē, tai var piemist vienlaicīgi datu nesēja un saskarsmes loma. Proti, abu lomu (un to nodrošinātāju) mijiedarbība var faktiski darīt iespējamu cilvēku saskarsmi dažādos veidos. Esot iespējamai datu pārraidei lielos attālumos, kamēr vien aģentu mijiedarbība nav liegta, šī pārraide spēj pārvietot informanta rīcību uz vienlaicīgi dažādās vietās esošiem datu uztvērējiem. Piemēram, ar multimediju palīdzību tiek nodrošināts tas, ka mācībspēks var ietekmēt ne tikai studentus, kas atrodas auditorijā līdz ar viņu, bet arī attālināti lekciju vērojošos. Informantu redzējumā nav svarīgi izšķirt to, kādās telpās vai ar kādu mediju (jeb aģentu) palīdzību konkrētā mijiedarbība notiek – nozīme ir šīs rīcībspējas notikšanai.

Informants 5: “...ir tā saucamie webinarī, tas ir, mēs., ir izmests pasākums – tāds un tāds profesors lasīs lekciju, nu, video, nu, visi, tad visi sev uz ekrāniem uzliek viņu, [...] viņš reāllaikā stāsta lietas, nu, un blakus ir teksta lauciņš, kur tu viņam vari, viņam krājas jautājumi, viņš skatās, viņš var uz visiem neatbildēt, jā.”

Informants 8: “Uz komunikāciju mana pieeja ir absolūti pragmatiska – ja tas darbojas, tas ir labi. [...] Nav svarīgi, vai tas ir teksts, video, audio, telepātija.”

Plašie tīkli, ko veido datu nesēji un ar tiem mijiedarbojošies aģenti, ļauj uzlabot un paplašināt aģentu darbību tajos. Jaunās un ērtākās iespējas, ko rada tehnoloģiju attīstība, ir būtisks cilvēka prakšu pārkārtotājs un pakārtotājs, ja konkrētās tehnoloģijas tiek izmantotas.

Informants 8: “Nē, bet, pie tam, interneti ļauj šīs komunikācijas...”

Informants 5: “Nē! Bet kā tu vēl komunicēsi ar cilvēku, kurš dzīvo Ņujorkā? Nu, tu regulāri braukāsi..., nē, es, protams, piekrītu, ka ir skaisti regulāri braukāt uz Ņujorku, bet tik bieži nesanāks, kā tu varbūt gribi ar viņu parunāt.”

Informants 5: “Jā, pie [interneta] kaut kā nemanāmi pierada, es ļoti labi atceros tos laikus, kad viņa nebija. Nē, īstenībā es atceros tos laikus, kad, teiksim, sarunāties ar cilvēku, kurš dzīvo, piemēram, tālāk kaut kur pāris tūkstošus kilometrus attālā pilsētā, tas bija vesels notikums – tur pieteica to sarunu, tur vienoja tur stundām ilgi, un tad varēja ātri pateikt trīs vārdus, un viss, un tas maksāja milzīgi daudz naudas. Tagad mēs, mēs vairs to nesajūtam. Es sēžu vakarā savās mājās, es runāju ar vienu, es pļāpāju ar vienu cilvēku tepat Rīgā, ar otru cilvēku Amerikā, ar trešo cilvēku Jaunzēlandē, un man nav vienkārši vairs starpības, kur viņi ir.”

Informants 5: “Nu un atkal mēs atceramies, cik, kāda tā bija eksotika – elektroniskais pasts, jā. [...] Bet, nu, tagad mēs to vairs neuztveram – mums ir karstā līnija da jebkuram ar da jebkuru.”

Ne tikai informantu komunikācijas kā datu apmaiņas prakses ir mainītas ar interneta pieejamību. Informantam 4, piemēram, internets veic kolektīvu darbību ar datorprogrammām, tādā veidā paplašinot vai, precīzāk, aizstājot informanta rīcībspēju. Stipri vienkāršojot, šāda programma atlasa, atnes un analizē datus.

“Pārbraucot mājās, tipiski es apskatu kārtējo reizi ārpusdarba e–pastus, sociālos tīklus, jaunumus pasaules ziņu lapās, paskatos, ko ir salasījuši autonomi emmm, programm..., nu, softiski (*software*), programmātiski, nezinu, aģenti, kas ir programmas, kuras es, kuras manā vietā autonomi pārskata netu un veic dažādu datu analīzi, un vāc statistiku, un apkopo datus u. tml., kas vidēji man katrā diennakts laikā ir aktīvas no dažiem desmitiem līdz dažiem simtiem šādu programmu, kas darbojas vienkārši autonomi, un es vienkārši ik pa laikam paskatos, ko tās ir sarakušas.” (Informants 4)

Tādas autonomas programmas darbība savā ziņā pati nodrošina savu mijiedarbību tīklos – tā veido kolektīvus, kuros informantam tāpēc ir jāiesaistās tikai nelielā mērā, izlaižot laikietilpīgus un darbietilpīgus datu meklēšanas posmus. Proti, informants šādam kolektīvam pievienojas sev daudz ērtākā brīdī, saņemot gatavu mijiedarbību rezultātu.

Tātad šobrīd izveidotais notikušo mijiedarbību tīkls ir iesaistījis vēl autonomu, patstāvīgi darbojošos tīklu, kuram informants kā aģents var pieslēgties jebkurā laikā un iegūt no šī datu vācēja un apstrādātāja ērtus, kodolīgus datus.

Kad runājam par to, vai arī ne-tehnoloģiski datu nesēji tiek iekļautu informanta darbībā, informants savu mijiedarbību tīklu vērs vēl plašāku:

“Ā, nu, jā, ārpus digitālā tā ir, tās ir manas piezīmju grāmatas, bloknoti, baltā tāfele, vēl viena baltā tāfele, vēl viena baltā tāfele, man joprojām nav pietiekami daudz balto tāfeļu, bet tās lielākoties visas tiek lietotas kā tādi pagaidu datu nesēji – kā skicēm vai konspektiem, vai kaut kādiem starprēķiniem, kur ne vienmēr ir parocīgāk lietot tur, tur, tajā brīdī datoru vai telefonu. [...] Ja tas ir kaut kas paturēšanas vērts, tas tipiski tiek nofotografēts un noglabāts kādā no minētajām opcijām.” (Informants 4)

Arī šie pagaidu datu nesēji iezīmē sociālu mijiedarbību tīklu izveidi vai papildināšanu – atkarībā no tā, kurā brīdī ir sākts pētījums.

Mijiedarbības tīklos samazina attālumu starp lietām, bet arī paplašina kolektīvā iesaistīto aģentu apjomu. Kad datu nesēju, informantu un starp viņiem cirkulējošo datu apjoms atrodas kustībā, kolektīvā iesaistīto aģentu rīcībspēja tiek pakļauta dažādām izmaiņām. Datus ir iespējams saglabāt, bet tos ir iespējams arī pazaudēt. Ja jauni dati paplašina tīklu, tad to zaudējums tīklu var pārtraukt.

Informants 5: “Nē, nu, tā ir taisnība, visu, ko tu gribi, lai tev tas būtu.... visu, ko tu gribi, lai tev tas būtu vienmēr, tu novelc un noliec kaut kur pie sevis, nu. Tas tagad tā plus, mīnus o.k., nu tad lai viņš tur stāv.”

Informants 7: “Nu jā. Nu jā, tad, kad es telefonu pazaudēju, es laikam pazaudēju autoskolas pierakstus, bet man ir aizdomas, ka es nebūtu nokārtojusi tiesībām eksāmenu arī ar tiem pierakstiem, nu, tā kā, nu, tā bija tā lieta, par kuru man bija tiešām žēl tajā brīdī, jo, nu, tur bija arī visādas jaukas lietas, ko pasniedzēji stāstīja, kas palīdzēja atcerēties, nu, tās lietas, kas ir vienkārši jāatceras. Bet, nu..”

Jebkurā brīdī aģenti var pārtraukt veiksmīgu sadarbību, pazust no tās, tādā veidā izjaucot būtiskus tīklus, kuriem “vajadzēja” tikt izveidotiem. Kā skaidro informants, “Un, jā, nu, tas ir vēl viens ierobežojums vai, pareizāk sakot, vēl viena atbildība, ko uzliek šie te ārējie, ārēji noglabātie dati, par tiem ir jā rūpējas tieši tāpat kā par tiem, kuri atrodas manā galvā, tikai papildus rēķinoties ar to, ka tos var ietekmēt daudz un dažādas lietas, kuras šobrīd manas smadzenes taisnā veidā ietekmēt nevar. (Informants 4)” Mijiedarbības tīklos uzliek atbildības. Lai cita puse veiksmīgi darbotos vai lai darbība izdotos, ir jāsadarbojas, jānodrošina vienam otra nepieciešamais utt.

Kad informantu praksēs ierastie tīkli nedarbojas, tiek meklētas alternatīvas šo pārrāvumu likvidēšanai un nepieciešamo aģentu–aizstājēju iesaistīšanai.

Informants 8: „Bet, jā, es atceros – man bija viens brīdis, kad es ļoti nopietni faktiski visu, ko man vajadzēja, – kompilatoru, statistikas softus (*software*), ofisus (*Office*) utt. – izmantoju tikai online (*online*) risinājumus, tātad datorā ir tikai kaut kas ļoti minimāls, brauzeris (*browser*) utt., lai tu varētu pieslēgties, jo vienkārši bija aizdots laptops.”

Informants 7: „Ā, nu jā, lai nav tas viss jāinstalē..”

Informants 8: „Jā, lai nav uz, uz...”

Informants 7: „...svešam cilvēkam...”

Informants 8: „...sveša cilvēka datora jāinstalē lielu kaudzi softu, kas viņam neko īsti neizsaka un nav vajadzīgi, tad jā.”

Informants 7: „...nav vajadzīgi. Stilīgi.”

Informants 8: „Nu jā, ļoti daudz ko var izmantot caurspīdīgi, sēžot mākonī. Sākot ar, protams, jā, tur ofisiem un datu glabāšanu utt. un beidzot ar kompilatoriem un analītisko un statistikas softu, kas glabājas dažādos universitāšu mākoņos un..”

Pagaidu risinājumi un nedarbojošos aģentu aizstājēji informantu naratīvos ir būtisks tīkla ilgstošākas nepārtrauktības risinājums. Dati, kuriem zūd piekļuve kāda aģenta „izstāšanās” dēļ, tiek skatīti kā vērtīgi un nepieciešamības gadījumā glabājami kopiju veidā. Taču dažkārt notiek pārlietu liela paļaušanās uz visu aģentu darbību, tāpēc rezerves kopijas vērtīgajiem datiem netiek laicīgi izveidotas. Un tīkls var pēkšņi beigties, jo kāds no aģentiem nav savā vietā.

Informants 6: „Nu jā, vēl ir tas priekšs, ka aizmirst paroles, un tad arī sanāk pazaudēt. [...] Man vienkārši uz mājas datora – visu laiku esmu ielogojies un, kad 6 mēnešus esi ielogojies, aizmirsti paroli.”

Informants 8: „Tā gadās.”

Informants 6: „Tā kaut kādam mākonim aizmirst paroli, tad ilgi nākas meklēt vai atcerēties. Ā, mana bibliotēka ir aizslēgta, ko es tagad darīšu? Informācijas banka ir ciet, atslēga ir nolauzta.”

Informants 8: „Nu jā.”

Noslēgums

Šī darbā mērķis bija izpētīt, vai un cik lielā mērā var runāt par datu nesējiem kā cilvēka paplašinātājiem. Lai sasniegtu mērķi, tika izmantota aģentu-tīklu teoriju, kura piedāvā teorētisku ietvaru tam, kā runāt par cilvēka un tehnoloģiju attiecībām un mijiedarbībām, kā tika veikts pētījums Latvijas Transhumānistu asociācijā, noskaidrojot, kādas nozīmes asociācijas biedri piešķir datu nesējiem.

Nodaļā par aģentu tīklu teoriju tika noskaidrots, ka ATT paredz pieredzē balstītu pētījumu, kurā tiek sekots mijiedarbībām dažādu aģentu starpā. Manā darbā galvenais fokuss bija vērsts uz mijiedarbēm cilvēku un tehnoloģiju, īpaši datu nesēju starpā. Sekošana mijiedarbībām ļauj pētniekam atklāt mijiedarbību tīklus, kuros iesaistīti gan cilvēciskie, gan ne-cilvēciskie aģenti. Šāda pieeja paredz gan jaunu izpratni par sociālo, kur tas raksturo šos empīriskā pieredzē atklātos mijiedarbību tīklus, gan arī iespēja sabiedrības vietā runāt par kolektīvu, ko veido mijiedarbību kopums, kur ir iesaistīti arī ne-cilvēki.

Nodaļā par datu analīzi tika izmantots ATT piedāvātais ietvars, lai analizētu LTA biedru attiecības ar tehnoloģijām, uzsvāru liekot uz datu nesēja lomu. Tika atklāts, kā šīs tehnoloģijas mijiedarbojas ar asociācijas biedriem, kā tās ir iesaistītas plašākos mijiedarbību tīklos, kā šīs tehnoloģijas palīdz veidot noteikta veida sociālos stāvokļus un kolektīvus.

Datu analīzē noskaidroju, ka mijiedarbības ar datu nesējiem paplašina cilvēku iespējas, un apzīmējums 'cilvēka paplašinātājs' nav problemātisks attiecībā uz datu nesējiem. Datu nesēji pagaidām darbojas kā atsevišķi, no cilvēka nošķirti aģenti, kas paplašina cilvēka rīcībspēju, bet par reālistisku iespēju tiek uzskatīta arī šo aģentu saplūšana. Asociācijas biedru vidū nav viennozīmīgas izpratnes par to, kas var būt nesējs un var tikt par tādu uzskatīts, taču dažādajiem datu nesējiem piešķirtās nozīmes ir līdzīgas. Kopumā par datu nesējiem tiek dēvētas struktūras, kuras saglabā kaut kādu informāciju. Arī komunikācija un datu apmaiņa ir uzskatāma ar datu nesēj, kur datu nesējs var būt gan cilvēks, gan virtuālā saziņā lietots interneta tīkls. Veidojoties mijiedarbībām starp cilvēkiem un datu nesējiem, kļūst iespējams runāt par praksēm, kuras bez datu nesējiem nebūtu iespējamās. Starp svarīgām, cilvēka rīcībspēju paplašinošām funkcijām ir minama iespēja veikt ērtu un ātru datu apstrādi, uzglabāšanu un pavairošanu, kā arī tiek paplašināta atmiņas kapacitāte. Šādi paplašināta rīcībspēja pamazām tiek uzskatīta par aizvien pašsaprotamāku un būtiski atvieglo informantu ikdienas prakses. Ja datu nesēju funkciju izpildi traucē kāds ārējs aģents, tad bieži ir novērojama lielā atkarība no datu nesējiem ikdienas praksēs, jo informanti bieži par pašsaprotamu ir pieņēmuši palaušanos uz datu nesēju funkcionēšanu. Līdzīgi tam, kā datu nesēji atvieglo informantu prakses, cilvēkam ir noteiktā veidā jāpielāgojas datu nesēju rīcībspējai, lai paplašinātu savu rīcībspēju.

Lai arī datu nesēja definīcija nav viennozīmīga pētāmā lauka ietvaros, tā paver iespēju pētīt šo nesēju rīcībspēju un ietekmi uz cilvēka praksēm. Par atskaites punktu datu nesēja nosaukšanai kļūst dati, kas atrodas jebkādā datu nesējā – ko nu kurš par tādu uzskata, un darbības, kas tiek attiecīgi performētas, izmantojot to datu pārraides funkciju. Šajā gadījumā datu nesējs pats iekļauj savas rīcībspējas – datu nešanu – cik kvalitatīvu, cik apjomīgu, kādā formā, pakļaujamu kādām aģentūrām, operācijām utt., kā arī cik daudzveidīgos mijiedarbību tīklos iesaistītu.

Izmantotās literatūras saraksts

Grāmatas un raksti

Eriksen T. H. *Small places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. Pluto Press, 2001.

Haraway D. A Cyborg Manifesto // **Bell D., Kennedy B. M.** (Eds.) *The Cybercultures Reader*. London and New York, 2000. pp. 291–324.

Latour B. *Reassembling the Social: An Introduction To Actor–Network theory*. New York: Oxford UP, 2005.

Latour B. *We have never been modern*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1993.

Russel Bernard H. *Research Methods in Anthropology: qualitative and uantitative approaches*. Oxford: AltaMira Press, 2006.

Materiāli internetā

A Code of Ethics of the American Anthropological Association // <http://s3.amazonaws.com/rdcms-aaa/files/production/public/FileDownloads/pdfs/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf> (skat. 31.05.2016.)

Latvijas Transhumānistu asociācija // <https://sites.google.com/site/latviatranshumanism/about> (skat. 31.05.2016.)

Pasaules Transhumānistu deklarācija

1. Cilvēce atrodas fundamentālu zinātnisku un tehnoloģisku pārmaiņu priekšā. Mēs apsveram iespējas, kā paplašināt cilvēka potenciālu, pārvarot novecošanu, prāta ierobežojumus, piespiedu ciešanas un mūsu piesaisti planētai Zeme.
2. Mēs uzskatām, ka cilvēces potenciāls joprojām ir lielākoties neīstenots. Eksistē tādi scenāriji, kas var novest pie brīnišķīgiem un ārkārtīgi vērtīgiem cilvēka eksistences stāvokļa uzlabojumiem.
3. Mēs apzināmies, ka cilvēce saskaras ar nopietniem riska faktoriem, it īpaši jaunu tehnoloģiju nepareizas izmantošanas veidā. Ir iespējami reālistiski scenāriji, kas var novest pie tā, ka zaudējam lielāko daļu, ja ne visu, no tā, ko uzskatām par sev vērtīgu. Daži no šiem scenārijiem ir krasi, citi – pakāpeniski un grūtāk pamanāmi. Kaut arī progress vienmēr nozīmē pārmaiņas, ne visas pārmaiņas ir progresīvas.
4. Ir nepieciešams ieguldīt pūles šo perspektīvu izpētē. Mums rūpīgi jāapsver riska samazināšanas iespējas un veidi, kā pasteidzināt jauno tehnoloģiju vēlamo pielietojumu ieviešanu. Tāpat ir jāveido diskusiju telpas, kur konstruktīvi apspriest rīcības plānus, un sociālu struktūru, kuras ietvaros varētu tikt pieņemti atbildīgi lēmumi.
5. Eksistenciālo risku izpēte un mazināšana, dzīvības un veselības saglabāšanas līdzekļu izstrāde, smagu ciešanu novēršana un cilvēka izpratnes un gudrības padziļināšana būtu jāuztver kā augstas prioritātes uzdevumi, un atbilstoši jāfinansē.
6. Veidojot likumdošanu un citas vadlīnijas, vajadzētu sekot atbildīgai un tolerantai morālajai stājai, nopietni uztverot gan iespējas, gan riskus, respektējot autonomiju un individuālās tiesības un īstenojot solidaritāti ar visiem planētas iedzīvotājiem, kā arī rūpējoties par viņu interesēm un elementārajām brīvībām. Tāpat mums ir jāapsver sava morālā atbildība nākamo paaudžu priekšā.
7. Mēs iestājamies par visas justspējīgās dzīvības labklājību, ieskaitot cilvēkus, dzīvniekus, visu veidu nākotnē gaidāmos mašīnintelektus, modificētas dzīvības formas un citus saprāta veidus, ko varētu radīt tehnoloģiskais un zinātniskais progress.
8. Mēs esam par plašām indivīda iespējām lemt par savu dzīvi tās dažādajos aspektos. Tas iekļauj tehnoloģijas, kas var tikt izstrādātas, lai uzlabotu atmiņu, koncentrēšanos un prāta spējas, mūža pagarināšanas terapijas metodes, reproduktīvās izvēles tehnoloģijas, krionikas procedūras, kā arī daudzas citas cilvēka modifikācijas un uzlabošanas tehnoloģijas.

DATU NESĒJS KĀ CILVĒKA PAPLAŠINĀTĀJS

Intervijas vadlīnijas

1. nodarbošanās

a) kā ikdienu (darbs/studijas/brīvā laika aktivitātes) / (nodarbes) saistīta ar tehnoloģijām / transhumānismu / datu nesējiem

b) vai tu vari man radīt priekšstatu par savu ikdienu/darba dienu/studiju dienu

– secīgi

– minot / aprakstot tos brīžus, kur piedalās datu nesēji

2. datu nesēji (vai tos aplūkot atsevišķi vienu no otra?)

Kādas lietas ir domātas ar datu nesēju?

Ko Tu neuzskati par datu nesēju? Piemēram, grāmatas, datori, telefoni, usb, diski, ...?

a) datu nesēju funkcijas, nozīme

– kur glabājas tie dati, kas ir nozīmīgi tev pašam?

b) kas kļūst izpildāms / izdarāms, pateicoties datu nesējiem?

c) kas ir nepieciešams, lai datu nesēji darbotos?

3. transhumānistu deklarācija – ķermenis–tehnoloģijas–datu nesēji

a) kas ir cilvēks? kas veido cilvēku?

b) kad deklarācijā ir runa par cilvēku uzlabojošām tehnoloģijām, kādā veidā tas var attiekties / attiecas uz datu nesējiem?

Kāda kustība notiek no datu nesēja līdz ķermenim/cilvēkam/ no ķermeņa/cilvēka līdz datu nesējam?

d) kur atrodas atmiņas / dati / informācija, kas veido Tavu identitāti?

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KLASISKĀS FILOLOĢIJAS UN
ANTROPOLOĢIJAS STUDIJU NODAĻA
Antropoloģijas studiju katedra

Reģ. Nr.3341000218; Visvalža ielā 4a, Rīga, Latvija, LV-1050; tālrunis: 67034852; fakss: 67226601; e-pasts: hzf@lu.lv

Rīga, 201_ . gada ____ . _____

Informētās piekrišanas forma bakalaura darbam

“Datu nesējs kā cilvēka paplašinātājs. Pētījums Latvijas Transhumānistu asociācijā”

Atbildīgā institūcija: Latvijas Universitātes Antropoloģijas studiju katedra.

Informācija par pētījumu

Pētījuma ilgums: 20.10.2014. – 01.06.2016.

Pētījuma objekts: Latvijas Transhumānistu asociācija

Pētījuma mērķis: izpētīt, vai un cik lielā mērā var runāt par datu nesējiem kā cilvēka paplašinātājiem.

Pētījuma metodes: antropoloģisks lauka darbs – līdzdalīgie novērojumi, daļēji strukturētas intervijas, nestrukturētas intervijas, lauka dienasgrāmatas veidošana.

Pētījuma veicējs: Grieta Barkāne, *e-pasta adrese:* grieta.barkane@gmail.com.

Pētījuma vadītājs: Emīls Ķīlis, *e-pasta adrese:* emils.kilis@gmail.com.

Informētās piekrišanas sertifikāts bakalaura darbam

“Atmiņas nesējs kā cilvēka paplašinātājs. Pētījums Latvijas Transhumānistu asociācijā”

Man tika lūgta piekrišana dalībai pētījumā “Atmiņas nesējs kā cilvēka paplašinātājs. Pētījums Latvijas Transhumānistu asociācijā”, kur tiktu intervēts/–a saistībā ar savām nodarbēm un uzskatiem. Es apzinos, ka mans viedoklis un tiesības uz anonimitāti tiks respektētas, t.sk. tiesības neatbildēt uz jautājumu, tiesības lūgt nefiksēt intervijā pausto, tiesības iepazīties ar sniegtās informācijas izmantošanas veidu pirms pētījuma nodošanas trešajām personām, tiesības nepiekrīst sniegto informāciju izmantot pētījumā. Es apzinos, ka par dalību pētījumā nebūs tiešas samaksas un ka tas tiek veikts studiju ietvaros Latvijas Universitātē.

Ja rodas jautājumi par pētījumu vai pētījuma gaitu, lūdzu vērsties pie Latvijas Universitātes Antropoloģijas katedras vadītājas PhD Aivitas Putniņas, aivita.putnina@lu.lv, pētījuma vadītāja Emīla Ķīļa, emils.kilis@gmail.com, vai pētījuma veicējas Grietas Barkānes, grieta.barkane@gmail.com.

Es esmu iepazinies/–usies ar informāciju, man ir bijusi iespēja uzdot jautājumus un tika prasīta piekrišana.

Lūdzu, pasvītrojiet Jums vēlamo atbildi un parakstieties.

Es piekrītu sevis sniegtās informācijas izmantošanai pētījuma ietvaros.

Es nepiekrītu sevis sniegtās informācijas izmantošanai pētījuma ietvaros.

Vārds, uzvārds _____

Datums _____

Paraksts _____

Lūdzu neatkarīgi no atbildes nogādāt šo informētās piekrišanas formu pētniecei. Paldies par Jūsu sadarbību!

Bakalaura darbs “Datu nesējs kā cilvēka paplašinātājs. Pētījums Latvijas Transhumānistu asociācijā” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Grieta Barkāne

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Emīls Ķīlis, PhD

Recenzente: lektore Māra Pinka

Darbs iesniegts kultūras un sociālās antropoloģijas bakalaura studiju programmā
01.06.2016.

Metodiķe: Māra Pinka

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē

06.06.2016. prot. Nr. , vērtējums

Komisijas sekretāre: lektore Māra Pinka